

XVI. YÜZYILDA ÇILDIR EYÂLETİ AHALKALAK SANCAĞI'NIN TÜMEK NAHİYESİ

Iasha BEKADZE*

Öz

Timuk Nahiyesi, günümüzde Gürcistan Cumhuriyeti Samtskhe-Cavakheti Bölgesi'nin Aspınza Belediyesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Tarihi Timuk Rabat Kalesi ve Tsunda, buranın çok eski yerleşim yeri olduğunu kanıtlamaktadır. Nahiye, Pers, Roma, Bizans, Sasani, Emevi, Selçuklu, İlhanlı, Timur, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Samtskhe Atabeyleri ve Osmanlı medeniyetlerinin yerleşim alanı olmuştur. 250 yıl (1578-1828) Osmanlı sınırları içerisinde yer alan Timuk Nahiyesi, 1828-1829 Rus-Türk Savaşı sonucu 14 Eylül 1829 Edirne Antlaşması'na göre Ruslara tazminat olarak verilmiştir.

Timuk, 1578 yılında Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Çıldır Eyâleti Akhalkalak Sancağı'na bağlı bir nahiye olarak idare olunmuştur.

Çalışmamızda, 1595 tarihli “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan” tahrir defteri kayıtlarından yararlanarak, Timuk Nahiyesi'nin XVI. yüzyıl sonlarındaki sosyal-ekonomik yapısı üzerinde durulmuştur.

Nahiyede vergiye tabi 1 Rabat Kale, 20 köy ve 1 mezra bulunmaktadır. Bir Rabat Kale ve 9 köy reayasız olduğu halde, diğer bir mezra ve 11 köyde nüfus bulunmamaktadır. Nahiyenin toplam nüfusu yaklaşık 1.259 kişiden teşkil olunmuştur. Ayrıca, TümeK Nahiyesi'nin köy ve mezarları, nahiye nüfusu, ekonomik durumu, hububat üretimi, hayvancılık, vergiler ve bazı zirai ürünlerin satış fiyatları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çıldır, Akhalkalak, TümeK, Nahiye, Mezra.

TUMEK BOROUGH OF AHALKALAK DISTRICT IN CHILDIR PROVINCE IN THE 16th CENTURY

Abstract

Timuk Borough was located within the borders of present Aspınza Municipality of Samtskhe-Cavakheti Region in the Republic of Georgia. Historical Timuk Rabat Castle and Tsunda prove that this area is a very old settlement place. The borough has been the settlement area for Persian, Roman, Bizantyne, Sassanian, Emevi, Seljukian, İlkanid, Timurid, Karakoyunlu, Akkoyunlu, SamtskheAtabegs, and Ottoman civilizations. Timuk borough, which was in the borders of Ottoman State for 250 years (1578-1828), was given to Russians as recoupment according to Edirne Treaty signed on the 14th of September, 1829 as a result of Russia-Turkey War continued between 1828-1829.

Entering the control of Ottoman Empire in 1578, Timuk was governed as borough dependent to AkhalkalakSanjak in Çıldır Province.

In our study, we handled the subject of social and economical structure of Timuk Borough at the end of 16th century according to cadastral recording book named ‘Survey Register of Georgia Province (“Defter-I Mufassal Vilayet-I Gürcistan”) dated 1595.

There were 20 villages, 1 Rabat castle, and 1 arable field that were taxed. There were no rayah in the Rabat castle and 9 villages, whereas there is no population in the other hamlet and 11 villages. The total population of the borough was approximately 1259 people. In addition, villages and hamlets, borough population, economical structure, grain production, livestock, taxes, and some agricultural products' sale prices in the TümeK borough were evaluated.

Key Words: Çıldır, Akhalkalak, TümeK, Borough, Hamlet.

* Dil, Edebiyat ve Tarih Öğretmeni, Emekli, e-mail: dryasar5@hotmail.com

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti ile Gürcü Krallıkları arasında 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasından sonra başlayan ilişkiler 1461 yılında Trabzon alındıktan sonra daha da yoğunlaştı. Çünkü Osmanlılar artık Gürcülerle komşu olmuştu (Svanidze, 1999: 72)

Kafkasların kapısı durumunda olan Gürcistan XVI. yüzyılda Safevi ve Osmanlıların savaş alanına dönüşmüştü. 1578 yılı Temmuz sonlarında Lala Mustafa Paşa Ardahan'dan geçerek 8 Ağustos'ta Kacissihe kalesine gelmiş ve burada amansız bir savaş olmuştur. Aynı gün Ardahan sancak beyi Abdurrahman bey ile Bayburt Alaybeyi Bekir bey kendi askerleriyle Ulgar Dağı'nı geçip Posof'un merkezi Mere ve Ahıska yolu üzerindeki Vale Kalesini fethetmiştir (Kırzıoğlu, 1998: 288). Bu esnada Osmanlı ordusu Çıldır gölü yakınlarında 30.000 kişilik İran ordusunun yolunu kesmişti (Lomsadze, 1999: 19).

9 Ağustos 1578 yılında Çıldır düzündeki Zurzna ve Sintsal köyleri arasında Osmanlı-Safevi Savaşı'nda Osmanlılar büyük zafer kazandılar (Lomsadze, 1999: 19). Bu zafer Osmanlılara Kafkasların yolunu açtı. Zaten Osmanlı politikası da bunu amaçlıyordu. Çünkü oradan da Hazar'a ve Orta Asya'ya ulaşmak isteniyordu.

10 Ağustos'ta II. Menüçöhr 6.000 atlı ile Lala Mustafa Paşa'nın otağına gelip ona tabi olduğunu bildirdi (Lomsadze, 1999: 19). Bu tarihten itibaren Samtshe-Saatabago toprakları Osmanlı sınırları içerisine alınmıştır. Tümek ve çevresi de bu yıllardan itibaren Osmanlı hakimiyetine girmiştir.

Çıldır zaferinden sonra Lala Mustafa Paşa, Ahıska'da Osmanlı hakimiyetini daha da güçlendirmek için 1 Temmuz 1579 tarihinde bölgede Osmanlı idari düzenlenmesi olan Çıldır Beylerbeyliği'ni kurdu ve bu beylerbeyliğinin başına Müslüman olan ve Mustafa adını alan Menüçöhr'ü getirdi. Mustafa'nın kardeşi Kvarkvare'ye de Oltu Sancak beyliğini verdi (Emecen, 1993: 300).

İlk kuruluşta sancak sayısı 6 olan Çıldır Eyâleti'nde sancak sayısı daha sonralar 14-21 arası değişmiştir (Turan, 1963: 222-223).

1595 yılı tahrir defteri verilerine dayanarak Tümek Nahiyesi'nin sınırlarını şöyle belirleyebiliriz:

Kuzey'de: Hertvis Sancağı'nın Hertvis Nahiyesi;

Güney'de: Akhalkalak Sancağı'nın Niyaliskur Nahiyesi;

Batı'da: Hertvis Sancağı'nın Buzmaret Nahiyesi;

Doğu'da: Akhalkalak Sancağı'nın Akşehir Nahiyesi.

2. TÜMEK NAHİYESİ'NİN COĞRAFİ TAKSİMATI VE KÖYLERİN TOPLAM VERGİ MİKTARI

Konumuza "Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân" Tahrir Defteri I. kitabının 14-15 sayfalarındaki Tümek Nahiyesi köylerinin toplam vergi miktarlarını bildirmekle başlayabiliriz. Buna göre 1595 yılında vergi ödemekte yükümlü 22 coğrafi birimi olan Tümek Nahiyesi'nin toplam vergi miktarı 142.122 akçe olmuştur (Cikia, 1947: 14-15). 23.000 akçe vergisiyle Tümek Rabat Kalesi'ni, 16.660 akçe vergisi ile Vaniskvabi Köyü takip etmektedir. Reayasız Komel Köyü 7.665 akçe vergisiyle nüfusu olan Zeda Varzia, Çaçkar köylerinden daha fazla vergi ödemektedir. (Cikia, 1947: 8, Bkz. Tablo 1).

Tablo 1: TümeK Nahiyesi'nin Köylerine Göre Vergi Miktarı

Sıra No	[Karyeler / Köyler]	Hasıl [akçe]	Sıra No	[Karyeler / Köyler]	Hasıl [akçe]
1	Karye-i Miraşhan	8.000	12	Karye-i Vaniskvabi	16.660
2	Karye-i ZedaVardzia	2.400	13	Karye-i Avazana	6.500
3	Karye-i Rabat Kale-i TümeK	23.000	14	Karye-i Alagi	1.150
4	Karye-i Panaket	8.415	15	Karye-i Vardzia	4.000
5	Karye-i Ğomamel	6.000	16	Karye-i Zendevali	1.500
6	Karye-i Tsunda	13.000	17	Karye-i Eliasuban	3.500
7	Karye-i Çaçkar	4.500	18	Karye-i Saklia	1.500
8	Karye-i Vanishev	5.832	19	Karye-i Horket	1.500
9	Mezra-i Gogaşen	500	20	Karye-i Molaver	2.000
10	Karye-i Komel	7.665	21	Karye-i Giorgisminda	3.000
11	Karye-i Vaşlob	15.500	22	Karye-i Danet	6.000
				[Toplam]	[142.122]

Kaynak: Cikia, 1947: 14-15.

XVI. yüzyılda Osmanlı idaresine geöen TümeK Nahiyesi Çıldır Eyâleti Akhalkalak Sancağı'nın en küçük nahiyesidir. Nahiyede toplam 147 hane olup yıllık vergi miktarı 142.122 akçedir. Nahiyede hububat yetiştirilmekte olup meyve ve bağcılık da çok gelişmişti. Nahiyede hayvancılık ve arıcılık bölge halkının en fazla önem verdiği alanlardan idi. Ayrıca, TümeK Nahiyesi'nde küçük işletmelere de yer verilmişti. Bu nahiyede toplam 10 değirmen vardı. Bu değirmenlerden 3'ü harap durumdaydı.

Çalışmamızın önemi, Osmanlı coğrafyası sınırları içerisinde olan ıldır Eyâleti Akhalkalak Sancağı TümeK Nahiyesi'nin sosyal-ekonomik durumunu “**Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân**” tahrir defteri ışığında vermek olmuştur. Bu bilgilerin daha sonraki yıllarda ekonomik bakımdan nasıl değiştiğini belirlemekte önemi olacaktır. Buna göre de TümeK Nahiyesi'nin tüm vergi kalemleri ve miktarları şu tabloda belirtilmiştir (Bkz. Tablo 2)

Tablo 2: Tahriri Yapılmış Köylerinin Vergi Çeşitlerine Göre Toplam Hasılatı

No	Vergi Kalemleri	Kile	Kıymet [Akçe]	No	[Vergi Kalemleri]	Kıymet [Akçe]
1	İspenç, 147 nefer		3.675	11	Resm-i hınzır	935
2	Hınta	3.900	39.000	12	Resm-i yaylak	561
	Şa'ir	4.200	3.360	13	Resm-i yatak	188

4	Çavdar	540	4.320	14	Resm-i yonca ve giyâh	1.440
5	Erzen	110	880	15	Resm-i kevvâre	1.260
6	Şıra	1.000	8.000	16	Bad-i havâ ve resm-i arûs	1.972
7	Zeğrek	80	640		Resm-i tapû ve deştâni	1.625
8	Ceviz	10	200	18	Resm-i meyve	745
9	Resm-i bostân		940	19	Resm-i murahhasiye	266
10	Âdet-i ağnam		1.810	20	Resm-i Âsyâb Âsiyâb	360
					Toplam	68.502

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

3. TÜMEK NAHİYESİ İSKÂN BİRİMLERİ, NÜFUS VE YERLEŞTİRME

3.1. İskân Birimleri

3.1.1. Köyler

TümeK Nahiyesi'ndeki iskân yerleri TümeK Rabat Kale ve köyleridir. Köyler tahrir defterinde karye olarak bilinmektedir. 1595 tarihli tahrir defteri kayıtlarına göre 22 coğrafi birimden teşkil olunmuş TümeK Nahiyesi'nde 1 rabat kale, 1 mezra ve 20 köy yer almaktadır. Rabat kale ve 9 köy nüfusa sahip olduğu halde, 1 mezra ve 11 köy ıssız ve viran köylerdir. Köylerin ıssız hale gelmesi buralarda cereyan eden savaş olaylarıyla ilgilidir. Bu ıssız köylerin ancak vergi miktarları kaydedilmiştir. Verginin kim tarafından ödendiğine dair her hangi bir kayıt bulunmamaktadır. Köylerden büyüklüğüne göre 22 haneyle Vaşlob köyü ilk sıradadır (Cikia, 1947: 247-248) Nahiyе'nin en küçük köyü ise 2 hanelik Zeda Varzia (Cikia, 1947: 243-244) ve Ğumanel (Cikia, 1947: 245-246) köyleridir. Aşağıda Rabat Kale, mezra ve köyler hakkında kısa olarak bilgi verilmiştir.

TümeK Rabat Kale Köyü: TümeK Rabat Kalesi "Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan" adlı I. Kitabın 14. ve 244. sayfalarında Elmaur mezrasıyla birlikte anılmaktadır. TümeK Rabat Kalesi Cavakheti'nin tarihi kale kenti olup Tsunda ve Varzia'nın arasında Kür Nehri'nin sol sahilinde bulunmaktadır. (Cikia, 1958: 361). Günümüzde Aspinza Belediyesi'nin Tmogvi Köyü sınırlarındadır.

Tmogvi Kalesi'nin ismi ilk defa X. yüzyılda yazılı belgelerde geçmektedir. Bu yıllarda Araplar kaleyi almak isteseler de bir sonuca varamamışlardır. X. yüzyıl sonu XI. yüzyıl başlarında çar hanedanlarının elinde bulunmaktadır. 1073 yılında Kuvabulidze ve onun soyundan olanların elinde idi. Daha sonralar ise sırasıyla Toreli, Mhargrzeli, Şalikaşvili ve Cakeli feodal toprak sahiplerinin elinde tutulmakta idi. 1578 yılında Osmanlıların eline geçtikten sonra Ahalkalak Sancağı'nın TümeK Nahiyesi sınırları içerisine katılmış olup 1828-1829 Türk-Rus Savaşı sonucu Edirne Antlaşmasına göre kale Ruslara tazminat olarak verilmiştir. Kale 1089, 1283 ve 1319 depremlerinde ağır hasar görmüştür (<http://saunje.ge/index.php?id=478&lang=ka/>. 18.05.2015).

TümeK Rabat Kale'sinde buğday, arpa, çavdar, erzen, zeğrek yetiştirilmektedir. Ayrıca köyde bağcılık, meyvecilik ve bostancılık da gelişmişti. Nüfusu gayrimüslim olan köyde

domuzculuk yapılmaktadır. Arıcılık da köy halkının meşguliyetlerindedir. 69 hanelik köyün yıllık vergi miktarı 23.000 akçedir.

Fotoğraf 1: Tmogvis Tsikhe (Tmogvi Kalesi)

Kaynak: <http://saunje.ge/index.php?id=478&lang=ka/> **Erişim Tarihi:** 18 Mayıs 2015

Miraşhan Köyü: Miraşhan Köyü “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân” adlı I. Kitabın 14. ve 243. sayfalarında Moaret mezrasıyla birlikte anılmaktadır. Bu köy 41°20’20” Kuzey ve 43°15’22” Doğu meridyenleri arasında yer almakta olup Aspinza Belediyesi’nin Nekelekev Nahiyesine bağlıdır. 2002 nüfus sayımına göre köyde 274 kişi bulunmaktadır (Beridze, 2003: 187). Komşu köyleri Ğarti, Ahçia, Kartseb ve Zeda Varziya’dır.

1595 yılında Miraşhan’da 11 hane, 1870 yılında iki hane vardı (Zisserman, 1870: 5).

Miraşhan’a bağlı mezra bulunmaktadır, ama nokta eksikliğinden mezra okunmamaktadır.

Miraşhan Köyü’nde buğday, arpa, çavdar, zeğrek yetiştirilmekteydi. Ayrıca köyde bağcılık, meyvecilik ve bostancılık da gelişmişti. Nüfusu Hıristiyan olan köyde domuzculuk yapılmaktaydı. Arıcılık da köy halkının meşguliyetlerindedir. On bir hanelik köyün yıllık vergi miktarı 8.000 akçeydi.

Zeda Varziya Köyü: Zeda Varzia Kür Nehri’nin sol tarafında yerleşmekte olup (Cikia, 1958: 361) Varzia Kale Kentinin Kuzey-Batı’sının 3 km. yerleşmektedir ([http://www.novators.ge/pages /dzeglebi.php?id=138](http://www.novators.ge/pages/dzeglebi.php?id=138), 18.05.2015). Zeda Varzia günümüzde Anaket, Bertkana, Margastan, Çolda ve Tmogvi’den oluşan Nekelekev Nahiyesine bağlıdır (Cikia, 1958: 361). Zeda Varzia Köyü’nde buğday, arpa, çavdar, zeğrek yetiştirilmekteydi. Ayrıca köyde bostancılık da gelişmişti. Nüfusu Hıristiyan olan köyde domuzculuk yapılmaktaydı. Köyde koyunculuk ve arıcılık da köy halkının meşguliyetlerindedir. İki hanelik köyün yıllık vergi miktarı 2.400 akçeydi.

Panaket Köyü: Defterin I 14, 245; II 16, 241. sayfalarında ismi geçmektedir. Panaket Köyü, Nekelekev, Bertakana, Zeda Varzia, Margastan, Colda ve Tmogvi ile birlikte Nekelekevi Nahiyesi’ne bağlıdır (Cikia, 1958: 362). 1595 yılında altı hanelik bir köydü.

Panaket Köyü’nde buğday, arpa, çavdar, zeğrek yetiştirilmekteydi. Ayrıca köyde bostancılık da yapılmaktaydı. Nüfusu Hıristiyan olan köyde domuzculuk yetiştirilmektedir. Koyunculuk ve arıcılık da köy halkının meşguliyetlerindedir. Üç hanelik köyün yıllık vergi miktarı 8.615 akçeydi.

Ğumamel Köyü: Ğomanel (Ğomanet) köyü Defterin I 14, 245 sayfalarında yer almakta olup Tsunda Köyünün yakınlığında yerleşmektedir.

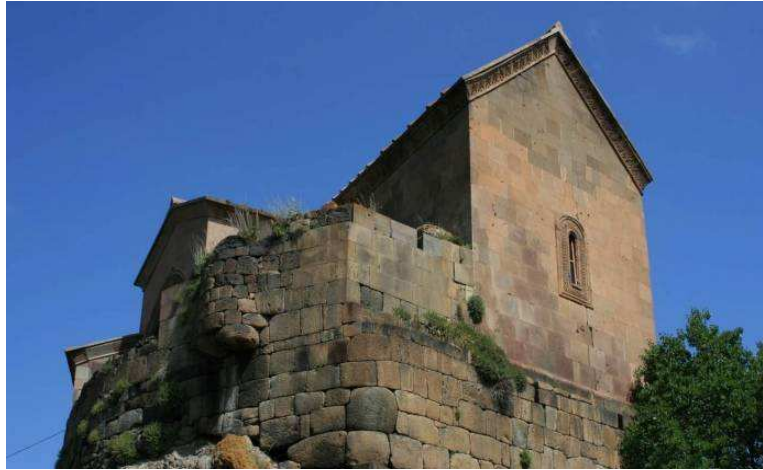
Ğomanet Köyü'nde buğday, arpa, çavdar, zeğrek yetiştirilmekteydi. Ayrıca köyde bağcılık ve bostancılık da gelişmişti. Nüfusu gayrimüslim olan köyde domuzculuk yapılmaktaydı. Ayrıca köyde koyunculuk ve arıcılık da gelişmişti. İki hanelik köyün yıllık vergi miktarı 6.000 akçeydi.

Tsunda Köyü: Tsunda 41°24'55" Kuzey ve 43°20'00" Doğu meridiyenleri arasında yer almaktadır. Tsunda Köyü, ismini okuyamadığımız mezra ile kaydolunmuştur.

Tsunda defterin I 14, 246 sayfalarında yer almaktadır. Tsunda Güney Gürcistan'ın tarihi kenti olup, Cavahetin en eski merkezi olmuştur. Toprakları Kür Nehri'nin sağ tarafında Aspınza Belediyesi'ne bağlı Nekeleköv köyü sınırları içerisindedir.

X. yüzyılda Tsunda önemini kaybetti ve Cavakhetin merkezi TümeK Kentine geçti. Tsunda Köyü'nde buğday, arpa, çavdar, erzen, zeğrek yetiştirilmektedir. Ayrıca köyde bağcılık, meyvecilik ve bostancılık da gelişmişti. Nüfusu Hıristiyan olan köyde domuzculuk yapılmaktaydı. Ayrıca burada koyunculuk ve arıcılık da yaygındı. Tsunda da değirmencilik de yapılmaktaydı. On iki hanelik köyün yıllık vergi miktarı 13.000 akçedir.

Fotoğraf 2: Tsunda mabedi (Khram v Tsunde)

Kaynak: <http://travelgeorgia.ru/22/14/2/1133/> **Erişim Tarihi:** 18.05.2015

Çaçkar Köyü: Defterin I 15, 246 sayfalarında yer almaktadır. 14 hanelik bir köydü. Yukarı tarafta Gogaşeni köyü yerleşmekteydi. Gogaşeni 1595 yılında mezraydı. Şüphesiz ki, Gogaşeni Çaçkara bağlıydı. Vergisi 4.500 Gogaşen'in ise 500 akçe olup toplamı 5.000 akçedir.

Çaçkar Köyü'nde buğday, arpa, çavdar, zeğrek yetiştirilmekteydi. Ayrıca köyde bağcılık, meyvecilik ve bostancılık da gelişmişti. Nüfusu Hıristiyan olan köyde domuzculuk yapılmaktaydı. Ayrıca koyunculuk ve arıcılık da köy halkının meşguliyetlerindendi. On dört hanelik köyün yıllık vergi miktarı 4.500 akçedir.

Vanishev Köyü: Defterde I 14, 247 sayfalarda yer almaktadır. 3 hanelik köydü. Vanishev Köyü'nde buğday, arpa, çavdar, zeğrek yetiştirilmekteydi. Ayrıca köyde bağcılık ve bostancılık da gelişmişti. Nüfusu Hıristiyan olan köyde domuzculuk yapılmaktaydı. Ayrıca

koyunculuk ve arıcılık da köy halkının meşguliyetlerindendi. Üç hanelik köyün yıllık vergi miktarı 5.832 akçeydi.

Komel Köyü: Komel köyü, Defterde I 15, 247 sayfalarda yer almaktadır. İsmi net okunmuyor. Reayasız olan bu köyün vergi miktarı 7.665 akçedir.

Vaşlob Köyü: Vaşlob Köyü diğer Vaşlob'un mahallesiyle defterin I. 15, 247 sayfalarında yer almaktadır. Köyde yirmi iki hane vardır. Petre Mazniaşvili bu köyün Tsunda'nın 4 km uzaklığında yerleştiğini bildirmektedir (Cikia, 1958: 365).

Vaşlob Köyü'nde buğday, arpa, çavdar, zeğrek yetiştirilmekteydi. Ayrıca köyde bağcılık ve bostancılık da gelişmişti. Nüfusu Hristiyan olan köyde domuzculuk yapılmaktaydı. Ayrıca koyunculuk ve arıcılık da köy halkının meşguliyetlerindendi. Köyün yıllık vergi miktarı 15.500 akçeydi.

Vaniskvabi Köyü: Vaniskvabi defterde I. 15, 248 sayfalarda yer almaktadır. Köy Tmogvi'den 2 km, Hertvis'ten 16 km uzaklıkta yerleşmektedir (Cikia, 1958: 366). Bu köyde buğday, arpa, çavdar, zeğrek yetiştirilmekteydi. Ayrıca köyde bağcılık, meyvecilik ve bostancılık da gelişmişti. Nüfusu Hristiyan olan köyde domuzculuk yapılmaktaydı. Ayrıca koyunculuk ve arıcılık da köyde gelişmişti. Yirmi iki hanelik köyün yıllık vergi miktarı 16.660 akçeydi.

Avazana Köyü: Avazana Köyü Kukabad mezarısıyla defterin I. 15, 249 sayfalarında yer almaktadır. Niko Natadze'nin bildirdiğine göre Avazana Vaniskvabi Köyü'nün yukarı tarafında yerleşmiş bulunmaktadır (Cikia, 1958: 366). Reayasız olan bu köyün vergi miktarı 6.500 akçeydi.

Alaga Köyü: Alaga Köyü Tümeke Rabat'ın yakınında olup defterin I. 15, 249 sayfalarında yer almaktadır. Reayasızdır. Niko Natadze'nin bildirdiğine göre Alagi Köyü Zeda Tmogvi ve Vardzia'nın ortasında yerleşmekteydi (Cikia, 1958: 366). Bu köyün yıllık vergi miktarı 1.150 akçedir.

Varzia Köyü: Varzia Köyü Apniya köyü'ne yakın bir yerde yerleşmektedir. Defterin I. 15, 249 sayfalarında yer alan bu köy reayasız olup vergi miktarı 4.000 akçedir.

Zendevala Köyü: Zindavali köyü Nialiskur Agara'sı yakınında yerleşmiş olup defterin I. 15, 249 sayfalarında yer almaktadır. Zindavali köyünün ismi "Sminda Vale" olması gerekmektedir (Cikia, 1958: 366). Reayasız olan bu köyün vergi miktarı 1.500 akçedir.

Eliasuban Köyü: Eliasuban Köyü Zeda Varzia'ya yakınında yerleşmiş olup defterin I. 15. 249. sayfalarında yer almaktadır. Niko Natadze Eliasuban Köyü'nün Çaçkar Köyü'nün karşısında yerleştiğini bildirmektedir (Cikia, 1958: 367). Reayasız olan bu köyün vergi miktarı 3.500 akçedir.

Saklel Köyü: Saklel köyü ... ve Dumelia yakınında yerleşmiş olup defterin I. 15. 249. sayfalarında yer almaktadır. Köyün adı Samelia olması düşünülmektedir. Zaten arşiv kaynaklarda Samelia Köyü'nün ismi geçmektedir (Cikia, 1958: 367). Reayasız olan bu köyün vergi miktarı 1.500 akçedir.

Horiket Köyü: Horiket Köyü Anaket Köyü'nün yakınında olup defterin I. 15. 249. sayfalarında yer almaktadır. Arşiv kaynaklarında bu köyün ismine Çuraket şeklinde de rastlanmaktadır (Cikia, 1958: 367). Reayasız olan bu köyün vergi miktarı 1.500 akçedir.

Kuzabet Kalesi Yakınlığındaki Köy: Bu Köy defterin I. 15. 249 ye almaktadır. Bu köy Anaket'e yakın yerleşmektedir. Arşiv kaynaklarında Bulaver ismine rastlanmaktadır. Ama bu köyün adı Tulaver, Nulaver de olma ihtimali bulunmaktadır (Cikia, 1958: 367). Reayasız olan bu köyün vergi miktarı 2.000 akçedir.

Giorgisminda Köyü: Giorgisminda Köyü defterin I. 15. 249. sayfalarında yer almakta olup Zeda Tmogvi'ye yakın yer yerleşmektedir. Danet ve Zeda Varzia köyleri arasında yerleşmiş bulunmaktadır (Cikia, 1958: 367). Reayasız olan bu köyün vergi miktarı 3.000 akçedir.

Danet Köyü: Danet Köyü Giorgisminda'ya yakınlığında yerleşmiş olup defterin I. 15. 249. sayfalarında yer almaktadır. Reayasızdır. XIX. yüzyılda Danet hazine arazisi olup Tsundalıların orada yaşadığı bilinmektedir (Cikia, 1958: 368). Reayasız olan bu köyün vergi miktarı 6.000 akçedir.

3.1.2. Mezra

Mezra Arapça kelime olup şu anlamları taşımaktadır: 1. Ekime elverişli tarla veya yer; 2. En küçük yerleşim birimidir (Türk Dil Kurumu [TDK], 1998: 1556). Mezzaların ahali dağılan eski yerleşim birimi olduğunu bildiren açıklamalarını her mezzaya ait etmekte zorlanıyoruz. Zira Tümeğin Nahiyesi'nde olan Gogaşen mezzası 500 akçe vergi hasılatı ile coğrafi birim olarak tahrir listesinde gözükmektedir. Demek mezzaları küçük bir yerleşim birimi olarak değerlendirmek de doğrudur. Defterde Miraşhan Köyü'ne bağlı Moarert, Tümeğin Rabat'a bağlı Elmaur, Tsunda'ya bağlı Musadavhanda ve Avazan Köyüne bağlı Kukabad mezzalarının isimleri geçmektedir.

Mezra-i Gogaşen: Gogaşen mezzası defterin I. 14. 247. sayfalarında yer almaktadır. Günümüzde bu mezza Ahlakalak Belediyesi Gogaşeni nahiyesine bağlı 349 nüfuslu köydür (Beridze, 2003: 189). Gogaşeni mezzası reayasız olup yıllık vergi miktarı 500 akçedir.

3.1.3. Mahalle

Mahalle arapça kelime olup bir şehrin, kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her birine verilen ad olduğu gibi ayrıca bir coğrafi birim olması da mümkündür. Ahıska Sancağı Azğur Nahiyesi'ndeki Tazar mahallesi coğrafi birim olarak nüfusu ile birlikte ayrı bir vergi ünitesidir (Cikia, 1947: 93). Defterde Tümeğin nahiyesinin Vaşlob köyüne bağlı diğer Vaşlob'un mahallesi kaydı bulunmaktadır (Cikia, 1947: 247).

3.2. Tümeğin Nahiyesi'de Nüfus

Osmanlı toplumunda en önemli kesim o zamanki adıyla "reaya" teşkil etmektedir. Reaya, ekonomik hayatın tarım ve ziraata dayalı olan Osmanlı toplumunda üretimi elinde tutan, çeşitli vergileri vermekte yükümlü olarak devletin tüm hizmetlerini, savaş giderlerini, yöneticilerin masraflarını karşılayan bir sınıf idi. İmparatorluğun her yerinde olduğu gibi Çıldır Eyâleti'ndede ekonomi reayaya dayanmakta idi. Aynı durum Akhalkalak Sancağı'na bağlı Tümeğin Nahiyesinde de devam etmekteydi.

1595 yılı tahrir defteri çok titizlikle hazırlansa da tam nüfus hakkında her hangi bir kayda rastlamıyoruz. Ama vergi ödeyecek yaşa gelen şehirli, köylü, evli, bekar, dul, göçebe her aile reisi adı ve babasının adı ile yazılmış ve "hane" olarak kabul edilmektedir.

Nüfus hesaplanmasında araştırmacılar genel olarak Ömer Lütfü Barkan'ın kabul ettiği "5" kat sayısı ile çarpılarak toplam nüfusu bulmaktalar (Dalgacı, 2008: 27). Ama bunu Ahıska

Eyâleti'ne ait etmekte zorlanıyoruz. Zira Ahıska Eyâleti sakinlerinin aile büyüklüğü 5-8 çocuk arasındadır. Bunu Osmanlı hakimiyeti sonrası yapılan resmi 1870 (Zisserman, 1870: 1-34) ve 1886 (SSDONZK, 1893: 66-68) nüfus sayımlarında da görmekteyiz. Resmi olan sayımlardaki nüfus ortalaması her hane için sekiz kişi olan rakamı nüfus sayı hesaplamalarında kullanılmasını doğru bulmaktayız. Bu durumda Nüfus = hane x 8 şeklinde olur.

3.2.1. TümeK Rabat Kale Nüfusu

Nahiye merkezi olan TümeK Rabat Kale'de 69 hane sayısı olduğu görülmektedir. Resm-i ispenç, resm-i hınzır, resm-i murahhasiye, yani piskopos yararına iki akçe ödemelerden şu görülüyor ki, nüfusun tümü gayrimüslimdir. 69 haneyi 8 katsayı ile çarptığımızda yaklaşık nüfusun 552 kişi olduğunu görmekteyiz. Bu rakam bile Rabat Kale nüfus hesaplanmasında eksik sayılmaktadır. Çünkü tahrir defterlerinde kadı, asker, idari yöneticiler kayda alınmamaktadır. Bu yüzden Rabat Kale nüfusu genelde tahrir defterlerindeki kadar fazladır. Kesin sayısı bilinmeyen yukarıdaki zümreler için nüfusun % 15'i kadar bir sayı eklenmektedir (Emecen; 1989: 57). Sayısı bilinmeyen zümreleri % 15 (83 kişiyi) eklediğimiz zaman TümeK Rabat Kalesi'nin nüfusu 635 kişiden ibarettir.

3.2.2. Kırsal Nüfus

Kırsal nüfusunu köy, mezra ve mahalledeki hane reislerinin sayısını sekiz katsayı ile çarparak bulabiliriz. Tahrir Defterinde TümeK Nahiyesi'nde toplam 147 hane olduğundan bundan TümeK Rabat Kale hane sayısını düşersek köylerdeki hane sayısını bulmuş oluruz. Yani $147 - 69 = 78$ hane. Bunu da sekizle çarptığımızda kırsal nüfus yaklaşık sayısını $78 \times 8 = 624$ olarak bulmuş oluyoruz.

TümeK Nahiyesi'nin tahrir dökümü yapılan 9 köyünün toplam nüfusu 624 kişidir.

3.2.3. Nahiye Nüfusu

TümeK Nahiyesi'nin toplam nüfusu nahiyedeki coğrafi bilimlerin tümünden ibarettir. Şöyle ki:

1. TümeK Rabat Kale Nüfusu	: 635 kişi
2. Köylerin Nüfusu	: 624 kişi
Nahiye'nin toplam nüfusu	: 1.259 kişi.

Nüfus konusunda şunu belirtmek istiyorum ki, bilinmeyen sebeplerden TümeK Nahiyesi'nde adı geçen Komel, Avazana, Alagi, Varzia, Zendevali, Eliasuban, Saklia, Horeket, Molaver, Giorgisminda, Danet köyleri ve Gogaşen mezarasının toplam 32.915 akçe hasıl elde edilse de bunların ziraatını yapan kimler olduğu bilinmemektedir. Bu yerlerin tahrir dökümü verilmemiştir. Oysaki bu köylerden de vergi alınmaktaydı. Hatta bazı köylerden reayasız olmamasına rağmen rekor miktarda vergi toplanmaktaydı. Reayasız Komel Köyü 7.665 akçe vergisiyle nahiyenin nüfusu olan Zeda Varzia, Gomamel, Çaçkar, Vanishev, köylerinin her birinden daha fazla vergi vermekteydi. Böyle bir durumda vergi vermekte mükellef olan köylerin hepsinin reayasız olması mümkün değildir.

3.3. Yerleşim

TümeK Nahiyesi, nüfus ve yerleşim alanı itibariyle Çıldır Eyaleti'ndeki küçük nahiyeleri içerisinde yer almaktadır. Bu nahiye 1595 yılında Çıldır Eyaleti'nin Akhalkalak Sancağı'na bağlı olup nüfusu hakkında tam bilgi verilmemekte ve yalnız hane reislerinin isimleri ve baba

adları yazılmaktadır. 32.915 akçe ödeyen ve Reayasız olarak gösterilenon bir köyün nüfusunun neden olmadığı hakkında elimizde tam bilgi bulunmamaktadır. Diğer bir Rabat Kale ve dokuzköyde ise 147 hane kayda alınmıştır. TümeK nahiyesinin tahririne Miraşhan Köyü ile başlanır. TümeK Nahiyesi köylerinin tahririni incelerken görüyoruz ki, burada hane reislerinin isimleri ve onların verdikleri ispenç vergi miktarı, murahhasiye, bâd-ı havâ, tarım ürünleri miktarı ve tutarları, hayvancılık, bostancılık, arıcılık ve diğer ticari faaliyetlerden alınan vergilerin haricinde her hangi bir nüfus kaydı bulunmamaktadır.

4. TÜMEK NAHİYESİ'NDE ÜRETİMİ YAPILAN TARIM ÜRÜNLERİ VE ONLARDAN ALINAN VERGİLER

XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde olduğu gibi Çıldır Eyâleti'nde de ekonominin temeli tarım ve hayvancılığa dayanmakta idi. Bu durum aynen TümeK Nahiyesi'nde de görülmektedir. Yalnız şunu söyleyebiliriz ki, TümeK Nahiyesi'nden vergi olarak toplanan 142.122 akçenin 82.554 akçesi tarım ürünlerinden ve hayvancılıktan alınan vergiler teşkil etmekte idi. Bu da TümeK Nahiyesi'nden alınan tüm verginin % 58 bulmaktaydı. 1595 yılında tarım ürünlerinden olan hinta /buğday/, şair /arpa /, çavdar ve erzenin vergi tahrir dökümü verilmiştir. Onları ayrı ayrılıkta inceleyelim.

4.1. Şair (Arpa)

TümeK Nahiyesi'nde arpa, ekimi yapılan tarım ürünlerinin ön sırasında bulunmaktadır. Bu bitki çok dayanıklı olup buğdayın ekilmediği yerlerde de ekilip ürün verebilir. Daha çok hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Defterde arpa "şair" olarak adlandırılmaktadır. Arpadan TümeK Nahiyesi'nden tahriri yapılan on coğrafi birimden toplanan vergi miktarı 4.200 kiledir (Bkz-3). Tahriri yapılmayan ve ancak hasılatı gösterilen diğer on bir köy ve bir mezrada da arpa ekildiğini göz önünde bulundurursak bu rakam yükselmiş olur. Defterde her köyün hububat vergi miktarları kile olarak verildikten sonra onun ardından paralel olarak değeri akçe ile gösterilmiştir. Arpanın nahiyedeki toplam tahrir kıymetinin toplamı 33.600 akçe olmuştur. Kilenin Gürcistan Kanunnamesinde miktarı gösterilmediğinden biz İstanbul kilesini baz almayı uygun buluyoruz. Zira o zamanlar İstanbul başkent idi ve çok yerde İstanbul kilesi ölçü olarak baz alınmakta idi. Bir kile 25.656 kg denk gelmekte idi. (İnalçık, 2000: 444). Bu durumda on köyden 4.200 kile, yani 10.775 520 kg arpa vergisi alınmaktaydı. Bunun da Tahrir kıymeti 33.600 akçedir. Buradan da görüldüğü gibi arpanın bir kilesinin kıymeti sekiz akçedir. Gürcistan Kanunnamesi gereğince 1/5 vergi alındığına göre üretim 21.000 kile olmaktadır. Kilesi sekiz akçe olan arpanın bir kg fiyatı 0,31 akçe olmaktadır (Bkz. Tablo 4).

Tablo 3: Tahriri Yapılan köylerin Hububat Vergi Dökümü

No	Karyeler	Hinta		Şair		Çavdar		Erzen	
		kile	kıymeti	kile	kıymeti	kile	kıymeti	kile	kıymeti
1	Miraşhan	250	2.500	250	2.000	125	1.000	-	-
2	Zeda Varzia	50	500	100	800	10	80	-	-
3	Rabat Kale-i TümeK	800	8.000	900	7.200	125	1.000	100	800
4	Panaket	350	3.500	400	3.200	25	200	-	-

5	Ğumanel	200	2.000	250	2.000	10	80	-	-
6	Tsunda	700	7.000	300	2.400	100	800	10	80
7	Çaçkar	50	500	50	400	10	80	-	-
8	Vanishev	300	3.000	150	1.200	25	200	-	-
9	Vaşlob	600	6.000	900	7.200	100	800	-	-
10	Vaniskvabi	600	6.000	900	7.200	10	80	-	-
	Toplam	3.900	39.000	4.200	33.600	540	4.320	110	880

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

4.2. Hınta (Buğday)

TümeK Nahiyesi'nde hınta / buğday / ekimi yapılan tarım ürünlerinden arpadan sonra ikinci yeri tutmaktadır. Tahrir dökümü olan on köyün tümünde buğday üretilmekteydi. Buğdaykarasal İklimi seven bitki olup Osmanlı'nın tüm vilayetlerinde olduğu gibi Çıldır Eyâleti'nde de en fazla ekilen bir yıllık bitkidir. O besin maddesi olup çiftlik hayvanları için de yem maddesi olarak yetiştirilmekteydi. Onun atık ürünü olan saman da hayvan yeminde kullanılmaktaydı. İncelediğimiz defterde buğdayın adı "resm-i hınta" olarak geçmektedir. Bu Nahiy'e'den tahriri dökümü olan on köyden 3.900 kile (Bkz. Tablo 3) buğday vergisi toplanmakta idi. Yalnız hasılatları gösterilen diğer 12 kırsal bölgede buğday ekildiğini göz önünde bulundurursak bu rakam daha da yükselmiş olur. Gürcistan Kanunnamesi gereğince halktan 1/5 vergi alındığını göz önünde bulundurursak toplam üretim 19.500 kile olduğunu bulmuş oluruz. Bununla değeri akçe olarak hesaplanması kesin gerekiyordu. Bu yüzden tüm Osmanlı defterlerine baktığımızda öşrün yanında onun kıymeti de verilmiştir. Tahrir dökümünden görüldüğü gibi bir kile buğdayın fiyatı 10 akçedir. Bu durumda bir kg buğdayın fiyatı 0,39 akçeyi bulmaktadır (Bkz. Tablo 5).

4.3. Çavdar

Buğday ve arpadan sonra üretim olarak üçüncü sırayı çavdar almaktadır. Tahrir dökümü olan on köyün tümünde çavdar ekilmekteydi. Çavdar serin yayla iklimini sever. Hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Çavdardan alınan vergi miktarı 540 kiledir (Bkz. Tablo 3). TümeK Nahiyesi'nde bunun üretimi 2.700 kile olmuştur. Çavdarın bir kilesinin tahrir değeri sekiz akçe olduğundan bunun da arpa gibi bir kg kıymeti 0,31 akçedir (Bkz. Tablo 5).

4.4. Erzen

TümeK Nahiyesi'nde üretimi yapılan bir diğer ürün de Resm-i Erzen başlığı altında vergi tahsil edilen darıdır. Erzen nahiyenin tahrir dökümü verilen 10 yerleşim yerinin yalnız ikisinde; Rabat Kale-i TümeK ve Tsunda'da yetiştirilmekteydi. Buğdaygillerden olan darı insan gıdası olarak kullanıldığı gibi hayvan yemi olarak da kullanılmaktaydı. Ahıska Eyâleti'nde "lazut" olarak bilinen bu ürün günümüz Türkçesinde kullanılan Mısır'dır. Mısır anlamına gelen darı kelimesi günümüzde Azerbaycan resmi dilinde hala da kullanılmaktadır. Lâzut adlı ürüne, Trabzon sancağının 1486 tarihli kayıtlarında da rastlanmaktadır (Bostan, 2002: 490). TümeK Nahiyesi'nden erzenden alınan vergi miktarı 110 kile (Bkz. Tablo 3) vergi toplanmakta idi ki, bunun da tahrir kıymeti 880 akçedir. Tahrir kıymetinden de görüldüğü gibi

erzen'in bir kilesinin fiyatı sekiz akçedir. Yani bir kg erzen 0,31 akçeyi bulmaktadır (Bkz. Tablo 5). Erzen'in üretim miktarı 550 kiledir (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4: TümeK Nahiyesi'nde Kişi Başına Düşen Üretim Kile ve Kg olarak

Ürünler	Toplam Üretim	Toplam Hane	Haneye göre, kile	Hanede 8 kişi başına ,kile	Kg
Hınta/buğday/	19.500	147	132,65	16,28	425
Şair/arpa/	21.000	147	142,85	17,85	458
Çavdar	2.700	147	18,36	2,29	58,75
Erzen	550	147	3,74	0,46	11,8

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

4.5. TümeK Nahiyesi'nde Bazı Ürünlerin Satış Fiyatları

Tahrir Defteri kayıtlarında bazı ürünlerden alınan verginin hem kile olarak miktarı, hem de onun o zamanki tahrir değeri akçe olarak verildiğine göre TümeK Nahiyesi'ndeki bazı ürünlerin fiyatlarını tespit edebilmekteyiz. Bu fiyatlar tahrir yapıldığı zaman belirleniyor ve padişahın onayından sonra kesinlik kazanıyordu. Tahrir emînleri fiyatı belirlerken ürünün önceki üç yıllık ortalamasını akçe olarak belirlemekte ve bölge kadısından aldıkları mahallî narhı gösteren hüccetleri de ekleyip, merkeze padişahın onayına göndermekteydiler. Belirlenen fiyatlar padişah onayladıktan sonra kesinleşir (Barkan, 1941: 40) ve tahrir defterlerine kaydolunurdu.

1595 tarihinde Akhalkalak Nahiyesi bazı ürünlerin fiyatları tahrir defteri verilerine göre tespit edilerek Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: TümeK Nahiyesi'ndeki Ürünlerin Satış Fiyatları

Ürünün çeşitleri	Kile	Kıymeti, akçe	kg	Kıymeti, akçe
Hınta/Buğday/	1	10	1	0,39
Şair/Arpa/	1	8	1	0,31
Çavdar	1	8	1	0,31
Erzen/Darı/	1	8	1	0,31
Zeğrek	1	8	1	0,31
Ceviz	1	20	1	0,78
Şıra	1 (men)	8		

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

Tablo 4'den de görüldüğü gibi TümeK Nahiyesi'nde Tahriri yapılan 10 karyeye göre kişi başına düşün üretim miktarı buğday 16,28 kile veya 425 kg, şair (arpa) 17,85 kile veya 458 kg, çavdar 2,29 kile veya 58,75 kg, erzen 0,46 kile veya 11.8 kg. olmuştur.

5. TÜMEK NAHIYESİ'NDE HAYVANCILIK VE BUNLARLA İLGİLİ DİĞER VERGİLER.

5.1. Resm-i Ganem

XVI. yüzyıl sonlarında ziraat ürünlerinden sonra en büyük gelir kaynağı hayvancılıktı. Ahıska Eyaleti'nde büyük ölçüde koyunculuk ve domuzculuk gelişmişti. Mufassal Defterde Adet-i ağnam adı ile kaydolunan koyunculuk hayvancılıkta ilk sırada yer almaktaydı. Ondan alınan vergiyede adet-i ağnam denirdi. Bu vergi koyun ve keçiden Nisan-Mayıs aylarında alınırdı. Çünkü bu aylarda keçi ve koyunlar yavruardı. Gürcistan Kanunnamesi gereğince iki koyuna bir akçe (Akgündüz, 1994: 580) alınması kanunlaştırılmıştı. Bu nahiyeden toplam 1.810 akçe Ağnam (Bkz. Tablo-6) vergisi alınırdı. Kanun gereğince iki koyuna ve iki koyunlu kuzuya bir akçe alındığından bu nahiyede toplam 1.810 küçükbaş hayvan vardı. Nahiye'de her hane ortalama 12 koyun yetiştirilmekteydi. Nahiye'de küçükbaş hayvancılıkla hem orda mukim halk, hem de göçebeler uğraşırdı. Ğumanel köyü TümeK Nahiyesinde 350 akçe Adet-i Ağnam vergisiyle 1. sırada idi. En az vergi veren köy ise 50 akçelik vergisiyle Vaşlob Köyü idi.

5.2. Resm-i Hınzır

Hayvancılıkla ilgili diğer bir vergi de Hınzır/domuz/vergisidir. Defterde resm-i hınzır olarak adı geçmektedir. Bölge halkı gayrimüslim olduğundan domuzculuk burada çok yaygın idi. Tahrir dökümü verilen 10 köyün tümünde domuzculuk yetiştirilmekteydi. TümeK Nahiyesi'nden toplam 935 akçe (Bkz. Tablo 6) domuz vergisi alınırdı. 250 akçe vergisi ile Ğumanel Köyü 1. sırada yer almaktaydı. Her domuza bir akçe alındığına göre TümeK Nahiyesi'nde 935 domuz olduğu bilinmektedir.

Nahiye'de iribaş hayvanlardan olan sığır ve mandanın da olması muhakkaktır. Onları halkın ancak süt, yağ ve peynir ihtiyaçlarını karşıladığı için vergiye tabi tutulmamıştır.

Tablo 6: Tahriri Yapılan Köylerinin Hayvancılıkla İlgili Vergi Dökümü

Karye	Âdet-i Ağnam	Hınzır	Yaylak	Yatak	Yonca Ve Giyâh	Küvvâre
Miraşhan	70	50	60	-	155	100
Zeda Vardzia	160	50	30	30	150	130
Rabat Kale-i TümeK	-	80	55	40	100	80
Panaket	300	75	50	50	220	250
Ğumanel	350	250	100	46	30	200
Tsunda	230	80	26	-	120	100
Çaçkar	200	50	100	22	200	100
Vanishev	150	100	24	-	145	100
Vaşlob	50	50	56	-	70	50
Vaniskvabi	300	150	60	-	250	150

Toplam	1.810	935	561	188	1.440	1.260
--------	-------	-----	-----	-----	-------	-------

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

5.3. Resm-i Yonca ve Giyah, Resm-i Yaylak ve Resm-i Yatak

Hayvancılıkla ilgili vergilerden olan yonca ve giyah, yatak ve yaylak vergisi de bu nahiyede bulunmaktadır. Nahiyeden yonca ve giyah vergisi olarak 1.440 akçe (Bkz. Tablo 6), yaylak vergisi olarak 561 akçe (Bkz. Tablo 6), yatak vergisi olarak da 188 akçe (Bkz. Tablo 6) alınmaktaydı.

Yaylak köy halkının yaz mevsimini geçirmek için olan yerleridir. Resm-i yaylak ve resm-i yatak dışarıdan gelen halkın hayvanlarının, özellikle koyunlarının otlatılmasından vekişlomasından alınan vergidir. Yaylak vergisi sürülerini başka bir tımar ve miri yaylaklarda otlatan sürü sahipleri ve konar-göçer raiyetten yılda bir defaya mahsus alınan vergidir. Yatak vergisi ise başka bir tımar toprağında kışlayanlardan alınan vergi olup evliden 6 akçe, bekardan da yine 6 akçe tımar sahibine ödeme yapılmaktadır (Acun, 2006: 131). Defterde bazen resm-i yaylak ve resm-i yatak olarak, bazen de ikisi bir arada vergilendirilmiştir. Gürcistân Kanunnâmesi'ne göre kışlayan her sürüden bir koyun alınması uygun görülmüştür (Akgündüz, 1994:580). Sürü az olduğu zaman 10 koyuna bir akçe alınması kanun gereği olmuştur.

5.4. Resm-i Küvvâre

Defterde Resm-i küvvare olarak vergi çeşidinin bulunması bu bölgede arıcılığın olması ve balcılık yapıldığını göstermektedir. Arıcılığın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Arıların ürettiği bal, içinde olan vitaminlerle insanlar içintarih boyunca şifa niteliğinde olmuştur. Arıcılık kutsal sayılan bir meslek olmuş, arı ve arı ürünlerine bütün dinlerde itibar edilmiştir. Hatta Kur'an'da da bu konuya dikkat çekilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in 16. suresi olan Nahl suresinin 68,69. ayetlerinde şöyle buyrulmaktadır: “Rabb'in bal arısına şöyle ilham verdi: Dağlardan, ağaçlardan ve kuracakları köşklere göz göz evler edin. Onların karınlarından çeşitli renklerde bir içecek çıkar, onda insanlara şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünecek bir topluluk için bir ders ve ibret vardır” (Elmalılı, 2012: 273) demekle “Balda insanlar için şifa vardır” diye Hazret-i Peygamber buyuruyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer vilayetlerinde olduğu gibi Çıldır, nam-ı diğer Ahıska Eyâleti'nde dearıcılığa önem verilmişti. Zaten Ahıska'nın coğrafi konumu arıcılık için son derece uygun koşullara sahip idi. Çıldır Eyâleti sancaklarında resm-i kevvâre adı altında her kovandan ikişer akçe alınmaktadır (Akgündüz, 1994: 580). TümeK Nahiyesi'nin Tahrir Dökümü verilmiş 10 köyün tümünde arıcılık yetiştirilmekte idi. 1595 yılı Osmanlı Tahrir defterinde bu vergi türü Resm-i Küvvare olarak geçmektedir. TümeK Nahiyesi'nden toplam 1.260 akçe resm-i küvvare alınmaktadır (Bkz. Tablo-6).

6. TÜMEK NAHİYESİ'NDE BAĞCILIK , MEYVECİLİK VE BOSTANCILIK

1595 tarihli Tahrir Defteri'ne göre TümeK Nahiyesi'nde bağcılık ve meyvecilikle alakalı resm-i meyve, resm-i bostan, şıra ve ceviz adı altında vergi çeşitleri gözükmektedir.

6.1. Resm-i Bostan

Defterde “resm-i bostan” adı altında hangi ürünlerin olduğu ayrıntılı yazılmamıştır. Kavun, karpuz gibi ürünlerin olduğunu tahmin etmekteyiz. Adı geçen ürünlerin ticari fayda sağlanıp sağlanmaması vergiye konu olmaktadır. Bostandan elde edilen üründen satılıp para

kazanılıyorsa, bu durumda % 10-50 oranında vergi alınmaktaydı. Bostan ürünleri hanenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yetiştirildiği takdirde her hangi bir vergi alınmazdı (Kazıcı, 2005: 128-129). Tahrir dökümü olan 10 köyün tümünde yetiştirilen bostan ürünlerinin toplam vergi hasılatı 940 akçe (Bkz. Tablo 7) kaydolunmuştur.

6.2. Resm-i Meyve

Bu vergi bahçelerde yetiştirilen meyveden (ceviz hariç) alınan vergidir. Bu verginin alınması ürünün satılmasına bağlıydı. Eğer meyve ev ihtiyaçlarından dolayı yetiştiriliyorsa vergi alınmazdı. Bu verginin miktarı, % 10-50 akçe arasında değişmekteydi. Meyve vergisi meyvenin olgunlaşma zamanında alınmaktaydı. Bu yüzden, meyve toplanmadan kimseden her hangi bir vergi talep edilmezdi (Kazıcı, 2005: 129). TümeK Nahiyesi'nin 5 köyünden meyve vergisi alınmakta olup toplamı 745 akçedir. (Bkz. Tablo 7).

6.3. Ceviz

Çıldır, nam-ı diğer Ahıska Eyâleti'nde yetiştirilen ceviz kalitesiyle farklılık göstermektedir. Bu yüzden ceviz meyve çeşidi olmasına rağmen ayrı vergi kalemi olarak kayıtlara geçmiştir. Nahiye'nin iki köyünde yetiştirilen cevizden alınan verginin miktarı 10 kile olup bunun da o zamanki tahrir değeri 200 akçedir (Bkz. Tablo 7).

6.4. Şıra Üretimi

Şıra üretimi Ahıska bölgesinde çok eskiden yapılmaktaydı. En eski şarapçılık örneği 8000 yıl öncesine ait olup, bunun da Gürcistan'da olduğu keşfedilmiştir (Bekadze, 2014: 14).

Şıra üzümünden alınır. Üzüm yetiştirme Ahıska'nın en önemli ekin alanlarından biridir. Yalnız Osmanlı Devleti'nde değil bütün dünyada yüksek alanda ve dağlık yerlerde üzüm yetiştirilen tek bir bölgedir.

Şıranın alınma zamanı, üzümlerin tekneye girip sıkıldığı ve şıra elde edildiği mevsimdir. Ama verginin alınması için önceden defterde kaydolunması gerekmektedir (Kazıcı, 2005: 128).

Şıra tahrir dökümü olan TümeK Nahiyesi'nin tahrir dökümü verilen on köyünden sekizinde şıra üretilmekte idi. Şıradan alınan vergi miktarının toplamı 1000 men olup onun da tahrir değeri 8.000 akçe olarak belirtilmiştir (Bkz. Tablo 7). Şıranın ölçü birim "Men"dir. En çok şıra yetiştiren yerleşim birimi Rabat Kale-i TümeK'tir. Buradan alınan şıranın miktarı 400 men olup, onun da tahrir değeri 3.200 akçe olmuştu. Çumanle ve Vaşlob köyleri 25 men'lik vergisiyle en az şıra üreten köyler olarak tahrir defterinde kaydolunmuştur (Bkz. Tablo 7).

Tablo 7: Tahriri Yapılan Köylerinin Bağcılık, Meyvecilik ve Bostancılık Vergi Dökümü

Sıra No	Karye	Şıra		Meyve	Ceviz		Bostan
		Men	Kıymeti	Akçe	Kile	Kıymeti	Akçe
1	Miraşhan	125	1000	100	5	100	40
2	Zeda Vardzia	-	-	-	-	-	40
3	Rabat Kale-i TümeK	400	3200	150	-	-	70
4	Penaket	-	-	-	-	-	100

5	Ğumanel	25	200	-			150
6	Tsunda	125	1000	170	5	100	90
7	Çaçkar	200	1600	230	-	-	150
8	Vanishev	50	400	-	-	-	100
9	Vaşlob	25	200	-	-	-	50
10	Vaniskvabi	50	400	95	-	-	150
		1.000	8.000	745	10	200	940

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

7. TÜMEK NAHİYESİ'NDE KETEN ÜRETİMİ

TümeK Nahiyesi'nde zeğrek resm-i de alınmaktadır. Zeyrek gıda, tedavi, aydınlatma ve ısınma amaçlı kullanılmaktadır (Özcan, 2015: 92). Bundan elde edilen kendirden ip, urgan ve keten bezi imal edilmektedir (İslamoğlu-İnan, 1991: 190). Onun tohumları % 40-45 yağ içermektedir. Bu yağ "bezir yağı" olarak bilinmektedir. Yağı alındıktan tohumların geri kalan atığı hayvan yemi olarak kullanılmakta idi. Bu nahiyede üretilen zeğrekten 80 kile vergi alınmaktaydı ki, bunun da o zamanki tahrir değeri 640 akçeydi (Bkz. Tablo 8). Zeğrek'le ilgili tahrir dökümüne baktığımızda 1 kile zeğreğin fiyatı 8 akçeye (Bkz. Tablo 8) denk gelmektedir.

Tablo 8: Tahriri Yapılan Köylerinin Zeğrek Vergi Dökümü

Sıra No	Karye	Zeğrek		Sıra No	Karye	Zeğrek	
		Kile	Kıymeti			Kile	Kıymeti
1	Miraşhan	10	80	6	Tsunda	10	80
2	Zeda Vardzia	5	40	7	Çaçkar	5	40
3	Rabat Kale-i TümeK	5	40	8	Vanishev	10	80
4	Panaket	10	80	9	Vaşlob	10	80
5	Ğumanel	5	40	10	Vaniskvabi	10	80
					Toplam	80	640

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

8. TÜMEK NAHİYESİ'NDE REAYADAN ALINAN İSPENÇ VERGİSİ

1595 yılında Tahrir kayıtları yapılırken TümeK Nahiyesi halkı gayrimüslim idi. Bu yüzden onlar İспенç vergisini ödemeye tabi tutulmuşlardı.

Osmanlılar fethettiği yerlerde ziraatı artırmak için reayaya maksimum kolaylık sağladı. Gürcistan Eyâleti taşlık ve verimsiz olduğundan tarımla uğraşan hıristiyan halktan ancak

ispenç olarak 25 akçe (Akgündüz, 1994: 578) alınır. Onlardan Gürcistân Kanunnâmesi gereğince çift vergisi, dönüm vergisi ve yarım vergi alınmazdı. TümeK Nahiyesi'nde tarımla uğraşan 147 haneden toplam 3.675 akçe vergi alınır (Bkz. Tablo 9).

Tablo 9: Tahriri Yapılmış Köylerinin Hane Sayısı, İспенç ve Resm-i Murahhasiye

Sıra No	Karye	Nefer	İспенç [Akçe]	Murahhasiye [Akçe]
1	Miraşhan	11	275	22
2	Zeda Vardzia	2	50	-
3	Rabat Kale-i TümeK	63 (Listede 69 nefer var)	1.725	138
4	Panaket	3	75	-
5	Ğumanel	2	50	4
6	Tsunda	12	300	24
7	Çaçkar	14	350	28
8	Vanishev	3	75	6
9	Vaşlob	22	550	44
10	Vaniskvabi	9	225	
	Toplam	147	3.675	266

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

9. RESM-İ MURAHHASİYE

Defter'de resm-i murahhasiye adı altında kayıt altında olan bu vergi çeşidi Vilayette kilise vakıfları ve piskoposlara ait arazilerde, piskopsun yararına ödenen vergi idi. Halkın yükünü azaltmak amacı ile Defter-i Cedid-Hakani'de kaydolduğu gibi bu verginin miktarı hane başına ikişer akçe (Akgündüz, 1994: 581) idi. Fazla alınması uygun görülüyordu. TümeK Nahiyesi'nden Murahhasiye vergisi olarak toplam 266 akçe alınmaktaydı. 138 akçeyle en fazla Murahhasiye vergisi ödeyen yer Rabat Kale-i TümeK'ti. En az Murahhasiye vergisi ödeyen köy de dört akçelik vergisiyle Ğumanel köyüdür. Zeda Varzia, Panaket ve Vaşlob köyleri murahhasiye vergisi ödemezlerdi. Bu da bu köylerde piskopsun olmadığını göstermektedir (Bkz. Tablo-9).

10. BAD-I HAVÂ VE RESM-İ ARÛSİYE

10.1. Bad-ı Havâ

TümeK Nahiyesi'nde yukarıda adı geçen vergilerin dışında değişik isimlerle adlandırılan şahsa ait vergi çeşitleri de vardır.

Bad-ı havâ giderlerinin bir kısmını sancakbeyi alır, diğer kısmını da timar sahibi sipahi aldığı için bazen bad-ı havâ vergileri nisf-ı bad-ı hava olarak kaydedilmiştir. TümeK

Nahiyesi'nde tahriri yapılan on köyün dokuzundan bad-ı havâ vergisi alınmakta olup toplam miktarı 1.625 akçedir (Bkz. Tablo 10) olmuştur.

10.2. Resm-i Arûsiye

Resm-i arûs veya resm-i arûsiye badi-havâ grubuna dahil vergilerdendir. Gürcistan Kanunnâmesi gereğince Arûsiye/gelin/vergi beylerbeyi, sancakbeyi ve timar sahipleri arazilerinde evlenen bakire kızlardan altmışar akçe, dul kadınlardan otuz akçe alınması uygun görülmüştü (Akgündüz, 1994: 580). Bakire kızın gelin vergisi babası kimin vergi mükellefi ise ona verilirdi. Dul hanımlar kimin toprağında yaşıyorsa vergisini ona veriyordu. Ama büyük timar sahipleri, avcı kızları, kale muhafızları ve bekarların gelir vergisi padişaha kaydolunuyordu.

Tablo 10: TümeK Nahiyesi Bad-i Havâ ve Resm-i Arus, Tapu ve Deştâni Vergi Dökümü

Sıra No	Karye	Bâd-i Havâ ve Resm-i Arûs	Tapû ve Deştâni	Sıra No	Karye	Bâd-i Havâ ve Resm-i Arûs	Tapû ve Deştâni
1	Miraşhan	278	80	6	Tsunda	200	220
2	Zeda Varzia	Nısf-ı 170	170	7	Çaçkar	200	250
3	Rabat Kale-i TümeK	-	62	8	Vanishev	148	104
4	Panaket	Nısf-ı 200	115	9	Vaşlob	100	200
5	Ğumanel	250	250	10	Vaniskvabi	300	Nısf-ı 300
						1625	1.972 (670- i nısfı)

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

11. RESM-İ TAPÛ VE DEŞTBÂNİ

11.1. Resm-i Tapû

Bu vergi köy ve mezralarda yapılan evler için üzerinde olan toprağın öşrünü karşılamak amacıyla alınan bir çeşit "icare-i muaccele" (peşin kira) olup matuan alınan vergidir (Kazıcı, 2005: 99). Bu da toprağın değerine göre tapu vergisi alınmakta idi. Genelde ürün vermeyen veya az ürün veren topraklarda evler yapılırdı. Bu yüzden verginin az ödenmesini sağlıyordu. Ayrıca o bölge halkıverimli toprakları ancak ekin için kullanmaya özen gösteriyorlardı.

11.2. Resm-i Deştâni

Deştâni koruma, kır bekçisi anlamına gelmektedir. Deştâninin görevi ekinleri, bağ ve bahçeleri korumaktır. Gürcistân Eyâleti Kanunnâmeleri'nde deştâni ile ilgili madde şöyle tanımlanmaktadır: "Cerâyim-i hayvânât dahi re'âyânın atı ve sığırı ve bil-cümle çâr-pâ cinsi birbirilerinin ekinlerine ziyân etse, zararları tazmin etdirildikten sonra davar sâhibine beş değnek urulub davar başına beş akçe s'ahib-i tîmâr cerîmein ala. Koruyub dutulan davarlardan zikr olunduğı üzere alınub resm-i deştâni deyü her hânedan maktû' edüb nesne alınmaya" (Akgündüz, 1994: 581).

TümeK Nahiyesi'nin tahrir dökümü verilen 10 köyün tümünden tapû ve deştbâni vergisi alınmakta idi. Tahrir Defterinde bu iki vergi çeşidi genelde "Resm-i tapû ve deştbâni" şeklinde kaydolunmaktadır. Bu verginin toplam miktarı 1.625 akçe (Bkz. Tablo 10) olarak kaydedilmiş olup yedi köyün tüm geliri, üç köy: Zeda Varzia, Panaket ve Vaniskvabi köylerinin ise yarısı (nisf-i)sancak beyi hassına aittir (Bkz. Tablo 10). Nısf-ı bad-i havâ vergisinin toplamı 670 akçe olmuştur.

12. TÜMEK NAHİYESİ'NDE DEĞİRMENCİLİK

XVI. yüzyıl sonlarında Çıldır Eyâleti'nde bulunan işletmelerin başında değirmenler geliyordu. Kaşgarlı Mahmmud "Divanü-Lûgat-it Türk" yapıtında değirmen "teğirmen" olarak belirtilmiştir (Özcan, 2014: 73). Değirmenler hububatın una çevrilmesini sağlıyordu. Değirmenlerden alınan vergi Mufassal defterde "Resm-i âsiyâb" olarak kaydedilmiş reayadan alınan vergiler içerisindeydi. Değirmenler çalışma süresine göre vergilendiriliyordu. Değirmen vergisi olarak her çalıştırılan değirmen için ayda beş akçe alınır. Yani yıl boyu çalıştırılrsa altmış akçe, altı ay çalıştırılrsa otuz akçe (Akgündüz, 1994: 580) alınması uygun görülmüştü. Gürcistân Kanunnâmesi'nde değirmen vergisi için defterde kaydolunduğu kadar alınsın diye yazılmıştı. Yeni yapılan değirmenler de eski değirmenler kadar vergiye tabi idi. 1595 yıl Tahrir defterine göre TümeK Nahiyesi'nde onadet değirmen vardı. Bu değirmenlerden yedisi çalışır, üçü ise harap durumdaydı. Nahiyede çalışır yedi değirmenden beşi Rabat Kale-i TümeK'te olup yıl boyu hizmet vermekteydi. Miraşhan ve Tsunda köylerinde bulunan birer adet değirmen ise suyun yetersizliğinden 6 ay çalışmaktadır. Miraşhan Köyü'ndeki iki adet ve Ğumanel Köyü'ndeki bir adet değirmen bilinmeyen sebeplerden dolayı harap durumdaydı.

TümeK Nahiyesi'nden alınan resm-i âsiyâb vergisinin toplamı 360 akçe olarak kaydolunmuştur (Bkz. Tablo 11)

Tablo 11: Akhalkalak Livası TümeK Nahiyesi'nde Bulunan Değirmenler

Karye / Köy	Bâb	Vergisi, akçe	Çalışma Süresi	Harâp Değirmen, Bâb
Miraşhan	1	30	6 ay	2
Rabat Kale-i TümeK	5	300	12 ay	
Ğumanel	-	-	-	1
Tsunda	1	30	6 ay döner	-
Toplam	7	360	2 bâb 6 ay, 5 bâb 12 ay döner	3

Kaynak: Cikia, 1947: 243-248.

14. SONUÇ

"XVI. Yüzyılda Çıldır Eyaleti Ahalkalak Sancağı'nın TümeK Nahiyesi" çalışmamızdan şu sonuçlara varıyoruz:

1. TümeK Nahiyesi Çıldır, Nam-ı diğeri Ahıska Eyâleti'nin nahiyeleri gibi Osmanlı hakimiyetine dahil olduktan sonra Osmanlı İdari Teşkilatı'na göre bölünmüş ve yönetilmiştir.

2. XVI. yüzyıl Tahrir Defteri'ndeki verilen bilgilerin incelenmesi daha sonra bu bölge ile ilgili yapılmış bilgilerle kıyaslamak için yararlı olacaktır.

3. TümeK Nahiyesi 250 yıl Osmanlı Hakimiyetinde kalmıştır. Bu kadar uzun süren Osmanlı kültürü bu bölgenin tarihine belirli izler bırakmıştır. Kafkaslarda Osmanlı hakimiyeti yıllarını araştırmak, tanımak, bilmek ve öğrenmek hem Türkiye için, hem de Kafkas tarihçiliği için önem taşımaktadır.

4. Çıldır Eyâleti'nin TümeK Nahiyesi'nin XVI. yüzyıl sosyal ve ekonomik durumu tahrir defterleri ışığında incelenmemiştir. Yaptığımız bu çalışma gelecekte yapılacak araştırmacılar için bir kaynak olacaktır.

5. XVI. yüzyıl tahrir defteri olan “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân” henüz günümüz Türkçesine çevrilmemiş ve transkripti yapılmamıştır. Tarafımızdan yapılan TümeK Nahiyesi'nin günümüz Türkçesine aktarılması araştırmacılar için ilk kaynağa ulaşma yönünde önemli olacaktır.

ÇALIŞMADA GEÇEN KELİMELEK SÖZLÜĞÜ

Adet-Resim (Parlatır, 2011: 43), vergi.

Âdet-i ağnam: Koyun ve keçiden alınan resme verilen addır (Pakalın, 1946: 20). Buna resm-i ganem denirdi (Yılmaz, 2010: 16). Gürcistân Vilâyeti Kanunnâmesi'ne göre resm-i ağnam iki koyuna bir akçe alınması kanun gereği olmuştur ki, bu da abril (Nisan) ayında alınması uygun görülmüştür. (Akgündüz, 1994: 580). Koyun ile kuzu bile sayılmak kanun olmuştur (Akgündüz, 1994: 580). Ahalisi olmayan bazı köylere gelip orada koyun edinenler defterde yazılı olmasa da koyun vergisini ödemekle hükümlü idiler (Akgündüz, 1994: 580). İki koyuna bir akçe alındığına göre çubuk akçesi olan on koyuna bir akçe ve her sürüden bir koyun şişlik adı altında her hangi bir şey alınması kanunda uygun görülmemişti (Akgündüz, 1994: 580).

Ağıl resmi: Yaylak ve kışlak olarak başka bir tımar arazisinde otlatılan koyun ve keçi sürülerinin barındıkları yer için sürü başına 3-24 akçe arasında değişen miktarlarda alınan vergi. Çit parası, yatak hakkı da denirdi (Yılmaz, 2010: 20). Yüzle üç yüz arası değişenher sürüden bir koyun, eğer koyun sayısı sürüden az ise on koyuna bir akçe alınması kanun gereği olmuştur (Akgündüz, 1994: 580).

Akçe: Vaktiyle mütedâvil bulunmuş küçük gümüş sikke (Şemseddin Sami, 2011: 43).

Bâd-ı havâ: Havadan gelen, yani nereden geldiği belli olmayan bir vergidir. Reayanın toprak sahibine ödediği nakdî vergilerdendir (Yılmaz, 2010: 53). “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân” tahrir defterinde bu vergi bâd-i hava ve resm-i arûs (bazen de resm-i arûsiye) şeklinde alınmaktadır.

Bağ resmi: Bağlardan alınan vergi. Ürünün 1/10 alınırđı. Osmanlı zamanında 1 dönüm için 24 akçe alınırđı. Sahib-i arz tarafından alınan yıllık vergi (Yılmaz, 2010: 53). Gürcistân Vilâyeti Kanunnâmesi gereğince bağdan behre alınması öngörülmüştü (Akgündüz, 1994: 579).

Bağçe resmi: Sahib-i arz tarafından alınan yıllık vergi (Yılmaz, 2010: 53).

Ceviz: Arapça kelime olup kalın gövdeli, uzun ömürlü ve ahşabı değerli olan bir bitki ve onun "koz" denilen meyvesi (Parlatır, 2011: 250). Cevizin bir kilesinin fiyatı 20 akçe idi.

Çavdar: Buğdaya nispeten sapı daha yükselen nebat (Parlatır, 2011: 282). Çavdar Gürcüstân Vilâyeti'nin buğday ve arpadan sonra hemen hemen her köyünde ekilmekte idi. Çavdarın bir kilesinin fiyatı 10 akçe idi.

Çayır: “Gerek tabî ve gerek sunî yani tohumunu ekmekle ot bitmeye mahsus yer ki ekseriya su altında bulunur ve mahsûlü olan ot ya baharda içinde bağlanan hayvanlara yeşil yedirilir veyâhut biçilip kış için kurutulur” (Şemseddin Sami, 2011: 398).

Çiftlik: “Bir köyde hane halkı için olan ve büyüklüğü 60-150 dönüm arasında değişen arazi” (İnalçık, 2000: 442); arazi mahaline ve toprağın yetiştirme kabiliyetine göre değişmek suretiyle, ala yerden 60-80, kıraç yerden 100-150 dönüm (1 dönüm eni ve boyu 40’ar adım olan alan ölçüsü (Barkan, 1943: 955); bir çift öküzün iş hacmine sahip alan ölçüsü (Barkan, 1943: 1548).

Çift vergisi: Buna çift resmi de denir. En az bir çift miktarındaki araziye eken Müslüman köylüden öşür vergisine ek olarak yılda bir defa alınan arazi vergisidir (Yılmaz, 2010: 113).

Defter: Osmanlı bürokrasinde çeşitli kayıtların tutulması için kullanılan evrakın bir araya getirilmiş şekli (Yılmaz, 2010: 127).

Defter-i Cedîd-i Hakanî: Şahsî tasarruf, tımar, zeamet ve hasların, mülk ve vakıfların ve bunlarda vuku bulan değişikliklerin kaydıyla sorumlu olan daire; Tapu ve Kadastro.

Defter-i Mufassal: Arazilerin alanı, sınırları ve sahiplerini ayrıntılarıyla gösteren defter (Yılmaz, 2010: 127).

Dönüm: “919 m² alan ölçüsü birimi” (Parlatır, 2011: 362). Dönüm Osmanlı’nın her vilayetinde olduğu gibi Ahıska Vilâyeti’nde de “geniş adımlarla yürüyen dönümcünün adımı ile 40 x 40= 1600 adım karelik bir yüzölçümünü ifade eder” (Taşkın, 2005: 134).

Erzen: darı (Parlatır, 2011: 412). Erzen Arapçadan gelme ve pirinç (Ayyıldız, 1991) anlamına da gelmektedir.

Eyalet: Valiler tarafından yönetilen (Parlatır, 2011: 427) ve bir çeşit bağımsızlığı olan büyük il.

Hâlî-Boş.

Hâlî harab- Tahrif olunmuş, yıkılmış, reayasız.

Hâsıl: Gelir.

Hınta: Buğday (Yegin ve arkadaşları, 2006: 360). Miktarı kile olarak belirlenerek karşısında da tahrir fiyatı yazılmıştır. Buğdayın kilesi 12 akçe idi.

İспенç resmi : Osmanlı topraklarında tarımla uğraşan gayrimüslimlerden alınan vergidir (Yılmaz, 2010: 286). Çıldır Eyâleti’nden ispenç vergisinin miktarı 25 akçe olarak belirlenmişti. İспенç vergisinin ödeyen Çıldır Eyâleti reayası resm-i çift, resm-i nim ve resm-i dönüm alınmıyordu (Akgündüz, 1994: 578).

Karye: Köy (Yılmaz, 2010: 323).

Kile: Keyl arapça. hububat ölçmeye mahsus ölçü, ölçek, kile (Şemseddin Sami, 2011: 942) olup 25, 659 kg. dır (Yılmaz, 2010).

Lala: Osmanlılarda şehzadeleri eğitmekle görevli tecrübeli devlet adamları.

Mahalle: Bir yerleşim biriminin bölündüğü her bir kısım (Parlatır, 2011: 991).

Menn: Çıldır Eyâleti'nde “menn” ağırlık ölçüsü olarak şıra ölçümlerinde kullanılmıştır (Cikia, 1947). Halil İnalçık'a göre menn 12 okka, yani 15,388 kg olmak üzere ağır ve 6 okka, yani 7,694 kg olmak üzere hafif olmak üzere ikiye ayrılır (İnalçık, 2003: 445). Doğu'da Nahçıvan Bölgesi'nde 1 menn 13 kg olduğu kayıtlardan bilinmektedir (Bünyadov ve Memmedov, 2001: 13). “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân” tahrir defteri vergi değerlerinden anlaşıldığı gibi 1 menn 8 akçedir (Cikia, 1947).

Mezra'a: Arapça kelime olup şu anlamları ifade etmektedir: 1. Ekime elverişli tarla veya yer; 2. En küçük yerleşim birimi (TDK, 1998: 1556)

Mufassal: İdari taksimata göre düzenlenen, nüfus, üretime ve vergilere dair bilgiler ihtiva eden ayrıntılı (Parlatır, 2011: 1111) tahrir defteri (İcmal).

Murahhasiye. Gürcistân Vilâyeti Kanunnâmesi'nde yasalaşan (Akgündüz, 1994: 581) ve tahrir defterinde resm-i murahhasiye adı altında toplanan bu vergi Vilayette kilise vakıfları ve piskoposlara ait arazilerde, piskoposun yararına ödenen vergi idi. Halkın yükünü azaltmak amacıyla Defter-i Cedid-Hakani'de kayd olunduğu gibi bu verginin miktarı hane başına maktu olarak yıllık ikişer akçe idi (Akgündüz, 1994: 581).

Nahiye: Bölge (Parlatır, 2011: 1252). Kazadan küçük, köyden büyük belde.

Nısf: Yarım.

Nim: Yarım.

Öşür: Toprak ürünlerinden alınan onda bir vergi.

Piskopos: Bölgenin başpapazı olup fetva verme yetkisine haiz üst kademeli din adamıdır. Kelimenin kökü Yunanca “episkopos” sözcüğünden gelmektedir. “Epi” yukarıdan ve “skopos” bakmak sözcüklerinin birleşmesinden ibarettir. Yani yukarıdan, üstten izleyen, gözeten anlamlarını taşımaktadır.

Rabat: Arapça “Ri'bat” kelimesinden türetilmiş olup “güçlendirilmiş”, “güçlendirilmiş kale” anlamına gelmektedir. Çıldır Eyâleti'nin merkezi Ahıska Rabat'ı ekonomi, ticari, siyasi ve idari bir merkez idi (Bekadze, 2013: 85).

Raiyyet: Hükümdara bağlı vergi veren kişi.

Reaya: Bir hükümdarın idaresi altında vergi veren halk için kullanılan bir deyimdir.

Resim: Arapça bir kelimedir. Bir çok manasından başka "vergi" yerinde de kullanılır (Parlatır, 2011: 1404). Bu manasıyla o, devlet adına herhangi bir maldan tahsil edilen vergi demektir. Çoğulu “rüsûm” gelir. Bunun da çoğulu "rusûmât" tır.

Resm-i Arûsiyye: Bad-i Heva vergilerinden olan resm-i arûsiyye düğün veya gerdek gelinin bakire, dul ve gayrimüslim olmasına göre 60, 30, 15 akçe olarak değişik miktarlarda alınan vergi idi (Yılmaz, 2010: 37). Ahıska Vilayeti'nin halkı gayrimüslim olduğundan beylerbeyi, sancakbeyi ve büyük tımar sahiplerinin arazilerinde bakire kızlardan altmışar, dul bayanlardan otuzar akçe alınıyordu. Diğer tımar sahiplerinin gelin vergisi, yarım kaydolan yerlerden sipahileri; ve başka yarımını ise sancakbeyine kaydolan yerlerde sancak zabitlerinin alması uygun görülmüştü. Bakire kızın gelin vergisi babası kimin vergi mükellefi ise ona, dul hanımlar her kimin toprağında yaşıyorsa o yerin tımar sahibine gelin vergisini ona verirler (Akgündüz, 1994: 580).

Resm-i Âsiyâb: Âsiyâb Pehlevi kökenli olup su değirmeni anlamına gelmektedir (Şemseddin Sami, 2011: 36). Âsiyâb iki kelimededen müteşekkildir. Asiya değirmen (Sami, 2011: 36) ve ab su (Şemseddin Sami, 2011: 22) demektir. Su değirmenini yel değirmeninden ayırmak için Âsiyâb kelimesi kullanılmıştır. Âsiyâb akarsu yakınlarında kurulan su değirmenleridir. Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan tahrir defterinde her değirmen “bab”, yani işleyen bir değirmen taşı olarak kabul edilmiştir. Vergi de bab hesabı üzerinden alınmakta idi. Gürcistan Kanunnamesi gereğince tam yıl çalışan değirmenden altmış akçe ve altı ay çalışandan ise otuz akçe resm-i asiyab (Akgündüz: 1994: 580), yani değirmen vergisi alınır.

Resm-i Bezirhane : Bezirhane iki kelimededen oluşmaktadır. Arapça kelime olan Bezir, yani keten tohumu (Şemseddin Sami, 2011: 224) ve Hane, ev veya yer demektir. Bezirhane bezir yağı üretilen yer (Parlatır, 2011 : 191) anlamına gelmektedir. Gürcistan kanunnamesinde bezirhane ile ilgili her hangi bir madde bulunmamaktadır. Harput Sancağı kanunnâmesine göre bezirhaneden alınan yıllık gelir vergisi 60 akçedir (Akgündüz, 1994: 545).

Resm-i Bostân: Kavun, karpuz tarlası. Kavun ve karpuz verilen ortak ad (TDK. I. 1998: 330). Bunlardan alınan vergi. Bostan ekinlerin vilâyetin hemen hemen her köyünde mevcut idi.

Resm-i Deştânî: Farsça bir kelime olup “deşt” kelimesi otlak veya mera anlamına gelmektedir. Daşteban- otlakları koruyan, kır bekçisi demektir. Ceraim-i hayvanat denilen bu resim, her hangi bir şahsın atı veya sığırı başkasının ekinine girip zarar verdiği takdirde, hayvan sahibinden alınır. Gürcistan Kanunnamesi’de yazıldığına göre, bir kişinin sığır veya atı birisinin ekinine girse “zararlar tazmin ettirildikten sonra davar sahibine beş değnek vurulup davar başına beş akçe cerime alınması (Akgündüz, 1994: 581)” emr olunmuştu.

Resm-i Hinzır: Hinzır Arapçadan gelmiş olup domuz demektir. Çoğulu hanazırdır (Parlatır, 2011: 463). Bölge halkı gayrimüslim olduğundan domuzculuk burada çok yaygın idi. Hayvancılıkta koyundan sonra 2. yerde idi. Olatmaya götürülen her baş domuzdan bir akçe alınır.

Resm-i Küvvâre: Küvvâre petek (Parlatır, 2011: 952) anlamında olup halk arasında arı kovanı (TDK. II. 1998: 1797) anlamındadır. Kanunnamelerde buna Kovan resmi de denir. Kovan resmi arıcılıkla uğraşanlardan kovan başına (Yılmaz, 2010: 356) alınan vergidir. Gürcistan Vilayeti Kanunnamesi’nde resm-i küvvâre olarak adlandırılan bu verginin miktarı her kovan başına ikişer akçe (Akgündüz, 1994: 580) olarak belirlenmiş olup tumar sahibine verilirdi. Kovan resminin alınma zamanı genelde harman vaktinde güz aylarında idi.

Resm-i Murahhasiye beher hane-i fi 2: Gürcistan Vilâyeti Kanunnâmesi’nde yasalaşan (Akgündüz, 1994: 581) ve tahrir defterinde resm-i murahhasiye adı altında toplanan bu vergi vilayette kilise vakıfları ve piskoposlara ait arazilerde, piskoposun yararına ödenen vergi idi. Halkın yükünü azaltmak amacıyla Defter-i Cedid-Hakani’de kayd olunduğu gibi bu verginin miktarı hane başına ikişer akçe idi (Akgündüz, 1994: 581). Murahhasiyeye marhasa da denirdi. Marhasa bölgenin Hıristiyan cemâatinin dinî reislerine verilen addır. Bunlar hükûmet nezdinde mümessil görevini yapmaktadır. Bazı yerlerde marhasalar manastır reislerinden de teşkil olunurdu (Miroğlu, 1990: 128).

Resm-i Meyve: Gürcistân Vilâyeti meyvesi ile meşhur idi. Bahçelerde çançur, söbe elması, incir ve sair meyveler vilayet dışında da satılmakta idi.

Resm-i Nim (yarım) : Bir çift araziden daha az miktarda toprak ekenlerden alınan vergi olup çift resminin yarısı alınır (Yılmaz, 2010: 113). Resm-i nim vergisi de Müslümanlardan alınır. Gayrimüslimler ispenç ödediklerinden resm-i nim vergisi ödemezlerdi (Akgündüz, 1994: 578).

Resm-i Tapû : Devlet arazisi üzerine yapılan binalardan, koru ve harman yerinden alınan vergi (Parlatır, 2011: 1404). Büyüklük ve ve toprağın verimlilik derecesine 50, 40, 30 veya 20 akçe alınır (Yılmaz, 2010: 543).

Resm-i Yatak: Buna ağıl resmi de denir. Yaylak ve kışlak olarak başka bir tımar arazisinde otlatılan koyun ve keçi sürülerinin barındıkları yer için sürü başına 3-24 akçe arasında değişen miktarlarda alınan vergi. Çit parası, yatak hakkı da denirdi (Yılmaz, 2010: 20). Yüzle üç yüz arası değişen her sürüden bir koyun, eğer koyun sayısı sürüden az ise on koyuna bir akçe alınması kanun gereği olmuştu (Akgündüz, 1994: 580) . “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân” tahrir defterinde bu vergi resm-i yatak şeklinde ismi geçmektedir.

Resm-i Yaylak: Yaylak resmi kanunnamelerde otlak resmi, resm-i merai ve yatak resmi olarak geçmektedir. “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân” tahrir defterinde bu vergi Resm-i yaylak şeklinde geçmektedir. Sürülerini başka bir tımar ve ya miri arazilerde otlatan sürü sahipleri yılda bir defaya mahsus bu vergiye tabi tutulmuşlardı. Yaylak resmini sancak içerisinde olanlar vermezdi (Çağatay, 1947: 509-510).

Resm-i Yonca ve Giyâh: Bu vergi hayvancılıkla ilgili vergilerden olup yonca ve kuru ottan alınır. vilayette hemen hemen her köyden bu vergi toplanır.

Resm-i Tapû: Devlet arazisi üzerine yapılan binalardan, koru ve harman yerinden alınan vergi (Parlatır, 2011: 1404). Büyüklük vetoprağın verimlilik derecesine 50, 40, 30 veya 20 akçe alınır (Yılmaz, 2010: 543).

Sancak: Osmanlıda vilayetlerin bölündüğü idarî bölgenin her birine verilen ad. Mutasarrıfluk da denir (Parlatır, 2011: 1456).

Şa‘ir: Arpa (Şemseddin Sami, 2011: 31): Gürcistân Vilâyeti’nde arpa tarım ürünlerinin başında gelmektedir. Bu bitki çok dayanıklı olup buğdayın ekilmediği yerlerde de ekilip ürün verebiliyor. Daha çok hayvan yemi olarak kullanılıyor. Defterde arpanın ismi “şa‘ir” olarak geçmektedir. Arpa Gürcistan Vilayeti’nin tüm köylerinde ekilmektedir.

Şıra: Şıra (şarap) üretimi Ahıska bölgesinde çok eskiden yapılmakta idi. En eski şarapçılık örneği 8000 yıl öncesine aittir. Şıra üzümünden alınır. Ahıska Vilâyeti tüm dünyada yüksek ve dağlık alanda üzüm yetiştiren tek bir bölgedir. Şıranın ölçü birimi “Men” dir. Bir men şıra sekiz akçedir.

Tahrir: “Nüfus ve arazi gibi umumi olarak yapılan yazma yerinde kullanılır bir tâbirdir” (Pakalın, 1954: 377).

Tahrir Defteri: Osmanlı devletinde fethedilen yerlerde uygulanacak idari teşkilat ve sistem çerçevesinde, tayin olunan heyetler marifetiyle nüfus, arazi ve emlakın tespit ve kaydedilmesi işlemine tahrir bu bilgilerin kaydedildiği deftere de tapu tahrir defteri denirdi. Tahrir kaydetme, kayıt ya da tescil, deftere geçirme; kadastrudur. Eskiden tahrir defterleri vardı. Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren toprak sahiplerinin , vergi yükümlülüklerinin sayısı tahrir defterine kaydedilirdi. Tahrir de tutulan ve İl yazıcısının elinde merkeze götürülen deftere mufassal defter denirdi.

Zeğrek: Buna keten vergisi de denir. Arapça kettan adlandırılan bu bitki küçük tohumları ve lifleri ile iplik yapılarak dayanıklı dokuma işlerinde kullanılmaktadır. İlk çağda pamuktan sonra kullanılan ham maddedir.

Zemin: Tapu ile tasarruf edilen toprak parçası.

KAYNAKLAR

Acun, F. (2006), **Karahisar-ı Şarkî ve Köylühisra Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akgündüz, A. (1994), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**. 7/1. Kitap. Kanuni Devri Kanunnâmeleri (IV),7/II. Kitap. II. Selim Devri Kanunnâmeleri, VI. Bölüm: Gürcistan Eyaleti Kanunnâmeleri. İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Ayyıldız, E. (1991), **Türkçe-Arapça, Arapça-Türkçe Sözlük**, 8. Baskı, İstanbul, Ensar Neşriyat

Barkan, Ö. L. (1941), “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri”, **İ.Ü.İ.F.M.-II/I.**, İstanbul, s. 20-59.

Barkan, Ö. L. (1943), **XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları**, İstanbul.İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı.

Bekadze, S. (2013). “1595 Yılında Çıldır Eyaleti Ahıska Sancağı’nın Otskhe Nahiyesi”, **Türkish Studies-İnternational Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 8/11 Fall 2013. p. 81-98, Ankara-TURKEY

Bekadze, S. (2014).“XVI. Yüzyılda Ahıska Sancağı’nın Aspinza Nahiyesi’nde Sosyal ve Ekonomik Yaşam”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 40 Ocak-Şubat 2014. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN: 1694-528X. İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabad-Kırgızistan. JEL KOD: M-Y...ID 70 K: 92. ss. 1-20.

Beridze, T. (2003), **Sakartvelos Statistiki Departamenti, Sakartvelos mosahleobis 202 tslis pirveli erovnuli sakovertao ağıtseris ziritadi şedegebi (Sakartvelos sopelebis mosahleoba)**, (Gürcistan Devlet İstatistik Şubesi, Gürcistan Nüfus 2002 yılı ilk milli nüfus sayımının başlıca sonuçları) Cilt: II, Tbilisi.

Bostan, M. H. (2002), **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat**, Ankara, TTK Basımevi.

Bünyadov Z. ve Memmedov (Qaramanlı) H. (2001), **Naxçıvan Sancağının Müfəssəl DƏFTƏRİ** 9 məhərrəm 1140 (27 avqust 1727),Bakı-"Elm".

Cikia, S. (1947), **Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan**, Türkçe metni tercüme, tetkik ve tahşiye eden S. Cikia, Birinci Kitap, Metin, Tiflis, Gürcistan S. S. Cumhuriyeti Ulum Akademisi Neşriyat Evi.

Cikia, S. (1958), **Gurcistanis Vilayetis Didi Davtari (Gürcistan Vilayeti'nin Mufassal Defteri)**, III. Kitap, Gamokvleba (Tetkikler), Tbilisi, Sakartvelos SSR Metsinierebata Akademiis Gamomtsemloba.

Çağatay N. (1947), “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 5, ss. 483-511.

Dalgacı, F. (2008), “**45 Numaralı Tapu Tahrir Defterine Göre Simav Nahiyesi**”. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Elmalılı M. Hamdi Yazır(2012), **Bilgisayar Hatlı 5'li Kur'an-ı Kerim ve Meali**. İstanbul. Aktif Dağıtım Yayınları

Emecen, F. (1989), **XVI. Asırda Manisa Kazası**, Ankara, TTK.

Emecen, F. (1993), Çıldır Eyâleti, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 300-301, İstanbul, Diyanet Vakfı.

İnalçık, H. (2000), “Ağırlıklar ve Ölçüler”. **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, C. I. İstanbul: Eren Yayıncılık.

İnalçık, H. (2003), **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600**, Çeviren Ruşen Sezer, İstanbul: YKY.

İslamoğlu-İnan, H. **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Köylü**, Çev. Sabri Tekay, İstanbul, İletişim Yayınları.

Kazımcı, Z. (2005), **Osmanlı'da Vergi Sistemi**, İstanbul, Bilge Yayıncılık

Kırzioğlu [Mehmet] F. (1998),**Osmanlıların Kafkaz Ellerinin Fethi/1451-1590**, 2. B. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Lomsadze, Ş. (1999), **Mesheti i meshi**, Tbilisi, Merani.

Miroğlu, İ. (1990), **Kemah Sancağı ve Erzincan Sancağı (1520-1566)**, Ankara, TTK Basımevi.

Özcan, D. (2014). “XVI. Yüzyılda Çıldır Eyâleti Büyük Ardahan Sancağı'nda Su Değirmenleri ve Bezirhaneler”, **Karadeniz Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 6, Sayı 24, s. 71-87. Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ardahan / Türkiye.

Özcan, D. (2015), “XVI. Yüzyılda Çıldır, Posof Ve Büyük Ardahan Sancaklarında Zeyrek Tarımı”, **Karadeniz Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 6, Sayı 25, s. 91-102. Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ardahan / Türkiye

Pakalın M. Z. (1954). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, III, XVIII. Fasikol. İstanbul, Maarif Basımevi.

Parlatır, İ. (2011), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**. 2. Baskı . Ankara, Yargı Yayınları,

Svanidze, M. (1999). **Osmanlı Tarihi**, c. 1, Chronografy Yayınevi, Tiflis.

Svod Statisticheskikh Dannıkh o naseleniye Zakavkazskogo Kraya (**SSDONZK**), izvleçennıkh iz posemeynikh spiskov 1886 g. Tipografi İ. Martirosyantsa- Tiflis 1893, 66-68.

Şemseddin Sami (2011), **Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)**, Haz. Gündoğdu Raşit, Adıgüzel Niyazi, Önal Faruk, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık.

Taşkın, Ü. (2005), **Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Turan, Ş. (1963), “XVII.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı /1631- 32 tarihli bir İdari Taksimat Defteri”, **Atatürk Üniversitesi 1961Yılı**, s. 222-223.

Türk Dil Kurumu [TDK], **Türkçe Sözlük**, I-II (1998), 9. Baskı, Haz. İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar, Ankara: TDK Yayınları.

Yegin, A., Badıllı, A., Hekimoğlu İ., Çalım İ. (2006), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat**, İstanbul, Ssebata Basım Yayım Dağıtım Hiz. LTD. ŞTİ

Yılmaz, F. (2010), **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul, Gökkuşe.

Zisserman, K. L. (1870), **Sbornik materialov dlya opisaniya Tiflisskoy gubernii**, Tiflis, Dubelir Basımevi, ss. 1-34.

İnternet Kaynakları

Khram v Tsunde. <http://travelgeorgia.ru/22/14/2/1133/> Erişim Tarihi: 18.05.2015.

Lela Margiani, Zemo Varzia (Yukarı Varzia), <http://www.novators.ge/pages/dzeglebi.php?id=138>. 18.05.2015).

Tmogvis tsikhe (Tmogvi Kalesi), <http://saunje.ge/index.php?id=478&lang=ka/>. Erişim Tarihi: 18.05.2015).

EK: “NAHIYE-İ TÜMEK DER LİVA-İ AHALKELEK” TRANSKRİPTİ

(“Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan”, Türkçe metni tercüme, tetkik ve tahşiye eden S. Cıkia, Birinci Kitap, Metin, Gürcistan S. S. Cumhuriyeti Ulum Akademisi Neşriyat Evi, Tiflis, 1947, ss. 14-15, 243-249)

14. NAHIYE-İ TÜMEK DER LİVA-İ AHALKELEK (Cıkia, 1947: 14-15)

Sıra No	[Karyeler / Köyler]	Hasıl, [akçe]	Sıra No	[Karyeler / Köyler]	Hasıl, [akçe]
1	Karye-i Miraşhan	8.000	12	Karye-i Vaniskvab	16.660
2	Karye-i Ziyade Varziya	2.400	13	Karye-i Avazana	6.500
3	Karye-i Rabat Kale-i TümeK	23.000	14	Karye-i Alagi	1.150
4	Karye-i Penaket	8.415	15	Karye-i Varziya	4.000
5	Karye-i Ğomamel (Ğomamet)	6.000	16	Karye-i Zendevali	1.500
6	Karye-i Zunda [Tsunda]	13.000	17	Karye-i Eliasuban	3.500
7	Karye-i Çaçkar	4.500	18	Karye-i Saklia	1.500
8	Karye-i Vanishev	5.832	19	Karye-i Honagek (Horket)	1.500
9	Mezra-i Gogaşen	500	20	Karye-i Molaver	2.000
10	Karye-i Komel (Komet)	7.665	21	Karye-i Gorgisminda	3.000
11	Karye-i Vaşlob	15.500	22	Karye-i Danet	6.000

14. NAHIYE-İ TÜMEK DER LİVA-İ AHALKELEK (Cikia, 1947: 243-249)

1. Karye-i Miraşhan Maa Mezra-i Moarert Tâbi-i m. [Mezbûr] (Cikia, 1947: 243)

Basila veled-i Mamagül	Ramatula veled-i Miruma	Sabia Keşiş
Nikoloz veled-i Demetre	Veled-i o	Kasie veled-i Okare
Okropir berader-i o	Goça veled-i Gokçe	Demetre torunu
Nikua nam	Simon berader-i Keşiş	

Hâsıl : 8.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet [Akçe]	[Vergi Kalemleri]	Kıymet [Akçe]
İспенç, 11 nefer		275	Resm-i bostân	40
Hinta	250	2.500	Resm-i hınzır	50
Şa'ir	250	2.000	Resm-i yaylak	60
Çavdar	125	1.000	Resm-i âdet-i ağnam	70
Zeğrek	10	80	Resm-i tapû ve deştâni	80
Şıra, 125 men		1.000	Resm-i murahhasiye	22
Resm-i meyve		100	Âsyâb, 1 bâb	30
Ceviz	5	100	Âsyâb, 2 bâb, harâb	
Resm-i yonca ve giyâh		155	Bâd-i havâ ve resm-i arûs	278
Resm-i küvvâre		100		

Bağ-i Muran ve Ramas ve Atgomel¹ hala der tasarruf-i Rüstem veled-i Abdullah ber mucib-i hüccet-i şer'iyye ber vech-e mukataa fi sene 40.

Bağ ve bağçeha ve çayırha ve haneha ve tarlaha-i Mürvet ve Delikse ve Gogiçe-i nam-i zimun hala der tasarruf-i Hudaverdi ber mucib-i hüccet-i şer'iyye mukataa fi sene 30.

2. Karye-i Ziyade [Zeda] Varzia Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 243-244)

Meraşel veled-i Damatgül	Baduk veled-i Tuğa
--------------------------	--------------------

Hâsıl: 8.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet [Akçe]	[Vergi Kalemleri]	Kıymeti [Akçe]
İспенç, 2 nefer		50	Resm-i hınzır	50
Hinta	50	500	Resm-i bostân	40

¹ Bu "Adgomel" veya "Ağdgomel"dir.

Şa'ir	100	800	Resm-i âdet-i ağnam	160
Çavdar	10	80	Resm-i tapû ve deştâni	170
Zeğrek	5	40	Resm-i yaylak	30
Resm-i yonca ve giyâh		150	Resm-i yatak	30
Resm-i küvvâre		130	Nısf-ı bâd-i havâ ve arûsiye	170

3. Karye-i Rabat Kale-i TümeK [Tmogvi] Maa Mezra-i Elmaur Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 244-245)

Nikua veled-i Remreseku	Yarali veled-i Mamamos	Babu veled-i Şirin	Ağdgomel veled-i Labura
Mohai veled-i Osireren	Tamara veled-i Anania	Ömersali veled-i Bereka	Batata veled-i o
Zaraspâ veled-i Maha	Mikirtîç berader-i o	Kandu veled-i o	Kako veled-i Sarkis
Hezargül ... ² veled	Yaraziz veled-i Aziz	Oğek veled-i Hudaverdi	Zaza veled-i Edişer
Sarkis veled-i Arakel	Babu berader-i o	Seban veled-i Gûlaslan	Şekere veled-i Haçatur
Arakel veled-i Armek	Ömerşar veled-i Omasa	Rostevan berader-i o	Şekere veled-i Masa
Akalmer veled-i Zereka	Vartan veled-i Selamar	Berik veled-i Piraziz	Mirvel veled-i İnaha
Guraspa veled-i Hurusa	Nevruz berader-i o	Mikirtîç veled-i o	Anbarciveled-i Nikolos
Rüstem veled-i o	Babu veled-i Mazan	Murad veled-i Kermer	Bero veled-i Hazarteğ
Niko veled-i Hudaverdi	Mamukaberader-i o	Gözel nam	Sarkis veled-i Melik
Babuveled-i Murad	Ömerşar veled-i Yadigar	Terakop ... veled	Mamuka veled-i Babu
Varzel veled-i Bero	Nurali veled-i o	Berik veled-i Murad	Tevala nam
Merab veled-i İmdirâ	Yaraziz veled-i Nuraziz	Markar berader-i o	Masura nam
Amiraziz berader-i o	Hazarteğ berader-i o	Şahadinveled-i Asas	Muku veled-i Masura
Hosik veled-i Murad	Hala veled-i Mehleh	Halâh veled-i Çalaba	Batata veled-i Amirhan
Tamar berader-i o	Abardan berader-i o	Babu veled-i Kuzan	
Murad veled-i Baban	Ohanes veled-i Bayındur	Nurali veled-i Hemrail	
Babu veled-i Yaralı	Güle berader-i o	Akop veled-i o	

Hâsıl: 23.000

² Baba adı yazılı değildir.

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet [Akçe]	[Vergi Kalemleri]	Kıymet [Akçe]
İспенç, 63 ³ nefer		1.725	Resm-i küvvâre	80
Hinta	800	8.000	Resm-i hınzır	80
Şa'ir	900	7.200	Resm-i bostân	70
Çavdar	125	1.000	Resm-i murahhasiye	138
Erzen	100	800	Resm-i yaylak	55
Şıra, 400 men		3.200	Resm-i âdet-i ağnam	160
Resm-i meyve		150	Resm-i tapû ve deştâni	62
Zeğrek	5	40	Resm-i yatak	40
Resm-i yonca ve giyâh		100	Âsiyâb, 5 bâb, sene-i kamila	300

Zemin tarla-i Mahmud Han kıta-i almeşur Marfestanhala der tasarruf-i Ahmet veled-i Gülaba ağa ber mucib-i hüccet-i şeriyye öşrün ve resmin verür.

Çayır-i Saguşet der tasarruf-i ahali-i rabat-i mezbur.

4. Karye-i Panaket Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 245)

Grigol veled-i Mirveli	Gabriel torunu	Zurab veled-i Konia
Mirza veled-i o	Babuna ... ⁴	Giorgi nam

Hâsıl: 8.415

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet [Akçe]	[Vergi Kalemleri]	Kıymet [Akçe]
İспенç, 3 nefer ⁵		75	Resm-i hınzır	75
Hinta	350	3.500	Resm-i bostân	100
Şa'ir	400	3.200	Resm-i âdet-i ağnam	300
Çavdar	25	200	Resm-i tapû ve deştâni	115
Zeğrek	10	80	Resm-i yaylak	50
Resm-i yonca ve giyâh		220	Resm-i yatak	50
Resm-i küvvare		250	Nısf-ı bad-i havâ ve arûsiye	200

³ Listede 69 hane reisi vardır. İспенç resmi 69 neferden alınmakta idi.

⁴ Baba adı yazılmamıştır.

⁵ Listede 6 nefer olduğu halde 3 nefer "ispenc" vergisi ödemektedir.

5. Karye-i Ğumamel Nezd-e Karye-i Tsunda Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 245-246)

Cocik veled-i Cihanşa	Manuk berader-i o
-----------------------	-------------------

Hâsıl : 8.415

	Kile	Kıymet [Akçe]	Vergi Kalemleri	Kıymet [Akçe]
İспенç, 2 nefer		50	Resm-i bostân	150
Hinta	200	2.000	Resm-i tapû ve deştâni	250
Şa'ir	250	2.000	Resm-i âdet-i ağnam	350
Çavdar	10	80	Resm-i murahhasiye	4
Zeğrek	5	40	Resm-i yaylak	100
Şıra, 25 men		200	Resm-i yatak	46
Resm-i yonca ve giyâh		30	Bâd-ı havâ ve resm-i arûs	250
Resm-i küvvâre		200	Âsyâb 1, harâb	
Resm-i hınzır		250		

6. Karye-i Tsunda Maa Mezra-i Musadavhanda Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 246)

Varzel veled-i Ciro	Leşkere veled-i Osire	Koçia berader-i o
Amarindo veled-i Romdid oğlu, nam-ı diğeri Beka	Revaza veled-i o	Vephvia veled-i Darispan
İvane berader-i o	Hosik veled-i Kubad	Zandaratorunu
İvane veled-i Ağdgomel	Batata veled-i Selman	Bedre berader-i Vephviaya

Hâsıl: 13.000

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet [Akçe]	[Vergi Kalemleri]	Kıymeti [Akçe]
İспенç, 12 nefer		300	Resm-i küvvâre	100
Hinta	700	7.000	Resm-i hınzır	80
Şa'ir	300	2.400	Resm-i bostân	90
Çavdar	100	800	Resm-i âdet-i ağnam	230
Zeğrek	10	80	Resm-i tapû ve deştâni	200
Şıra, 125 men		1.000	Resm-i murahhasiye	24
Resm-i meyve		170	Resm-i yaylak	26

Ceviz	5	100	Âsyâb 1, bâb	30
Erzen	10	80	Bâd-ı havâ ve resm-i arûs	220
Resm-i yonca ve giyâh		120		

7. Karye-i Çaçkar Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 246-247)

Okro veled-i İvane	İvane veled-i Okro	Hosik veled-i Elyazar	Revaza... veled-i
Şah... veled-i o	Mamu veled-i o	Meraba torunu	Ramaza torunu
Babuna veled-i Vikriya	Bedre ... veled-i	Amros veled-i Mikel	
İvane veled-i Sila	Yasile torunu	Davitgöl berader-i o	

Hâsıl: 4.500

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet [Akçe]	[Vergi Kalemleri]	Kıymet [Akçe]
İспенç, 14 nefer		350	Resm-i hınzır	50
Hinta	50	500	Resm-i bostân	150
Şa'ir	50	400	Resm-i âdet-i ağnam	200
Çavdar	10	80	Resm-i tapû ve deştânî	200
Zeğrek	5	40	Resm-i murahhasiye	28
Şıra, 200 men		1.600	Resm-i yaylak	100
Resm-i meyve		230	Resm-i yatak	22
Resm-i yonca ve giyâh		200	Bâd-ı havâ ve resm-i arûs	250
Resm-i küvvâre		100		

8⁶. Mezra-i Gogaşen Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 247)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 500.

9. Karye-i Vanishev Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 246-247)

Meraşel veled-i Zahutabel	Demetreveled-i Meladze	Varzel berader-i o
---------------------------	------------------------	--------------------

Hâsıl: 4.500

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet [Akçe]	[Vergi Kalemleri]	Kıymet [Akçe]
İспенç, 3 nefer		75	Resm-i hınzır	100

⁶ Listede 8. sırada Vanishev yazılmıştır. Gogaşeni ise 9. sıradadır.

Hinta	300	3.000	Resm-i bostân	100
Şa'ir	150	1.200	Resm-i tapû ve deştâni	148
Çavdar	25	200	Resm-i Murahhasiye	6
Zeğrek	10	80	Resm-i yaylak	24
Şıra, 50 men		400	Bâd-ı havâ ve resm-i arûs	104
Resm-i yonca ve giyâh		145	Resm-i âdet-i ağnam	150
Resm-i küvvâre		100		

10. Karye- Komel Hali Ani'r Reaya Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 247; Cikia, 1941: 243)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 7.665.

11. Karye-i Vaşlob Maa Mahalle-i Diğەر Vaşlob Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 247-248)

Revaza veled-i Zoza	Kamaza torunu	Sozara nam	Revaz nam
Salukazan ... veled-i	Tevdore veled-i Basile	Elia nam	Abesalam nam
Varzel veled-i Badria	Gülsedeb nam	Zakara veled-i Dimitri	Enuka nam
Rosapa torunu	Natena veled-i Gagul	Simon veled-i İvane	Dimitri nam
Bedre veled-i o	Manase berader-i o	Varzel veled-i Manase	
Enuka torunu	Zakara veled-i Şaşar	Zakara veled-i Dama	

Hâsıl: 15.500

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet [Akçe]	[Vergi Kalemleri]	Kıymet[Akçe]
İspeñç, 22 nefer		550	Resm-i bostân	50
Hinta	600	6.000	Resm-i âdet-i ağnam	50
Şa'ir	900	7.200	Resm-i tapû ve deştâni	100
Çavdar	100	800	Resm-i Murahhasiye	44
Zeğrek	10	80	Resm-i yaylak	56
Resm-i yonca ve giyâh		70	Şıra, 25 men	200
Resm-i küvvâre		50	Bâd-ı havâ ve resm-i arûs	200
Resm-i hınzır		50		

12. Karye-i Vaniskvabi Tabi-im (Cikia, 1947: 248)

Varsime veled-i Goniye	Parşevan nam	Yasa nam
Gogiça veled-i o	Zurab veled-i Çalaba	Makua ... veled-i
İvane veled-i Lala	Demetre berader-i o	Varzel veled-i Zaraspa

Hâsıl: 16.660

[Vergi Kalemleri]	Kile	Kıymet [Akçe]	[Vergi Kalemleri]	Kıymet [Akçe]
İспенç, 9 nefer		225	Resm-i küvvâre	150
Hınta	600	6.000	Resm-i hınzır	150
Şa'ir	900	7.200	Resm-i bostân	150
Çavdar	125	1.000	Resm-i âdet-i ağnam	300
Zeğrek	10	80	Resm-i tapû ve deştâni	300
Şıra, 50 men		400	Resm-i yaylak	60
Resm-i meyve		95	Nısf-ı bâd-ı havâ ve arûsiye	300
Resm-i yonca ve giyâh		250		

13. Karye-i Avazana Maa Mezra-i Kukabad Nezd-e Karye-i Vaniskvabi Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 6.500.

14. Karye-i Alaga Nezd-e Karye-i Rabat-i TümeK Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 1.150.

15. Karye-i Varzia Nezd-e Karye-i Apnia Hâlf Ani'r Reâyâ Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 4.000

16. Karye-i Zendevala Nezd-e Karye-i Agara Hâlf Ani'r Reâyâ Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 1.500.

17. Karye-i Eliasuban Nezd-e Karye-i Zeda Varzia Hâlf Ani'r Reâyâ Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 3.500.

18. Karye-i Saklel Nezd-e Karye-i Moron ve Dumelia Hâlf Ani'r Reâyâ Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 1.500.

19. Karye-i Horket Nezd-e Karye-i Panaket Hâlf Ani'r Reâyâ Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 1.500.

20. Karye-i Molamer Maa Kala-i Kuzabet Hâlf Ani'r Reâyâ Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 2.000.

21. Karye-i Giorgisminda Nezd-e Karye-i Zeyade (Zeda) TümeK Hâlf Ani'r Reâyâ Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 50 Temmuz – Ağustos 2015
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i:3.000.

22. Karye-i Danet Nezd-e Karye- i Giorgisminda Hâlî Ani'r Reâyâ Tâbi-i m. [Mezbur] (Cikia, 1947: 249)

Hasıl a'an elğale-i ve ğeyr-i: 6.000.